

FLR

Føroyskt Lógar Rit – Vol. 2, No. 2, Nov 2002

Faroese Law Review – Vol. 2, No. 2, Nov 2002

Ríkisstøða og Rættartrygd

Ríkisrættarstøða Grønlands og Føroya

Zakarias Wang

Hótta serskattaskipanir rættartrygdina?

Eyðfinnur Jacobsen

FLR

Føroyskt Lógar Rit – Vol. 2, No. 2, Okt 2002

Faroese Law Review – Vol. 2, No. 2, Oct 2002

Ríkisstøða og Rættartrygd

Føroyskt Lógar Rit (Faroese Law Review) vol. 2 no. 2 – 2002.
© Felagið Føroyskt Lógar Rit og greinahøvundarnir. Øll rættindi vard.
Tað er ikki loyvt á nakran hátt at endurgeva úr ritinum uttan skrivligt loyvi frá høvundum og ritstjórn.

Vanligar ávisingar eru loyvdar. Vit mæla til henda hátt: 2 FLR (2002) 117

Ritstjórnin: Birta Biskopstø, Bárður Larsen, Jóhanna Arge, Kári á Rógvi, Sigmundur Ísfeld. Málsligur ráðgevi Valdemar Dalsgaard.

Tilskrift: postboks 2093, 165 Argir
Telduspostur: tsbirbi@tollskatt.fo

Ongin ábyrgdan fyri gerðir hjá persónum ella stovnum grundað á tilfar í hesum riti verður viðurkend.

ISSN 1601-0809

Prent: Estra Prent

Føroyskt Lógar Rit (Faroese Law Review) vol. 2 no. 2 – 2002.
© Føroyskt Lógar Rit and the respective authors. All rights reserved.
No parts of this publication may be reproduced in any way without the prior written permission of the authors and the editors.

Usual citations are allowed. We recommend this mode: 2 FLR (2002) 117

Editors: Birta Biskopstø, Bárður Larsen, Jóhanna Arge, Kári á Rógvi, Sigmundur Ísfeld. Advisor on Faroese language Valdemar Dalsgaard.

Address: P.O. Box 2093, FO-165 Argir, Faroe Islands.
Email: tsbirbi@tollskatt.fo

No responsibility for loss to any person or body acting or refraining from acting as a result of any contents of this publication will be accepted.

ISSN 1601-0809

Printing: Estra Prent

Innihald / Content

Kári á Rógvi

Oddagrein / Editorial

Síða / Page 92

FLR

At halda / To subscribe

Síða / Page 97

FLR

Lógin / By-laws

Síða / Page 99

Zakarias Wang

Ríkisrættarstøða Grønlands og Føroya

Síða / Page 101

Eyðfinnur Jacobsen

Hótta serskattaskipanir rættartrygdina?

Síða / Page 143

Birita L. Poulsen

The Faroese Ratification of the European Social Charter

Síða / Page 145

Kári á Rógvi, meðritstjóri

Føroysk Rættarskipan

Nú hava føroyingar í øldir hildið ting. Tey nógvu munnu vita, at á lögtingi hittast kosin fólk at røða um og síðani samtykkja drúgvar almennar lógir.

Men hvønn týsmorgun halda tey annað ting, ið hefur sama uppruna sum lögtingið. Talan er um rættartingið hjá Føroya Rætti. Hóast nærhendis lögtinginum er rætturin helst sera fjarður í hugaheiminum hjá flestu tingmonnum. Og tó hefur samgongan sett sær fyri at yvirtaka ikki bert Føroya Rætt, men eisini landsrættin. Lat meg siga beinan vegin, at eg av fullum huga taki undir við at yvirtaka rættarskipanina upp á løgrættarstig. Tað undrar meg, at hetta ikki longu er hent. Tað undrar meg stórliga, at hetta ikki stóð í heimastýrislógini. Tað undrar meg ikki minst, at føroyingar ikki alsamt kravdu, at føroyska tingið varð endurreist við øllum sínum vøldum, heruppií eins væl dómsvaldi, eftirlitisvaldi og figgjarvaldi sum lóggávuvaldi og fyrisitingarvaldi, umenn tað verður skipað við nútímans valdsbýti.

Dómsvaldið fevnir søguliga og funktionelt um fleiri tættir. Dómsvaldið er tað óhefta valdið at døma í rættarmálum. Hesi fevna um brotsmál, fyrisitigarmál og ósemjur manna millum. Dómsvaldið er samstundis valdið at rætta lógina, myndugleikin at gera av tulkingariva, ósamsvar millum reglur og at menna siðvenjulóg. Dómsvaldið er loksins valdið at gera av, um stjórnarskipan Føroya ella onnur stjórnarlóg er hildin. Hesar heimildir, at gera av mál, at gera nýggja dómalog og at tulka føroyska stjórnarlóg, eiga føroyskir stovnar at hava. Hesar eiga vit at skipa við rætti í fyrstu atløgu, Føroya Rætti, ið vónandi eisini fer at fevna um evnisdeildir og økisdeildir, og við rætti í seinnu atløgu, einum Løgrætti. Hetta í sjálvum sær broytir ikki, at vit mugu viðurkenna samveldisdómstólar og altjóða dómstólar.

Nú kunnu vit hyggja at verandi skipan. Partvíst er hon longu føroysk. Tað tykist ikki lítið tilvildarligt, hvør royndarstovnur hoyrir hvørji almenn mál. Summi mál hoyra undir kærunevndir, onnur kunnu kærast til hægri myndugleika, nøkur fara fyri gerðarrætt, onnur verða viðgjørd sum borgarlig mál í rættinum, og aftur onnur sum brotsmál í rættinum. Valdsbýtið millum dómstólar og fyrisiting – og millum land og ríki – forðar ikki, at dómáramar eru limir føroyskum fyrisitingarligum kærunevndum ella gerðarrættum.

At taka yvir rættarmál eigur tí at vera tvinnað saman við eini breiðari endurskoðan av allari lógroynd. Ein tann mest neyðugi parturin av hesum er at broyta kærunevndarskipanina til eina dómsroynd av fyrisitingarmálum. Fyrisitingarmál eiga at vera øll tey mál, sum í dag hoyra undir rekurs, kærunevndir, ‘borgarlig’ fyrisitingarmál, serlig mál (t.d. um fadírskap) og gerðarrættir sambært almennum sáttmálum. Talan verður tá um at gera verandi Føroya Kærustovn til part av Føroya Rætti og at geva honum nøktandi heimildir og greiðar mannagongdir at arbeiða eftir. Vit eiga at samantvinna upplýsingarskylduna (officialprincippið) og fakligar og leikar dómáramar hjá kærunevndunum við óhefti hjá dómárunum.

Nú fara vit eisini at endurstovna lógrættin. Vit hava lítið at missa við at sleppa undan donsku siðvenjuni við sínum forblommaðu dómum, ið ikki á nakran hátt kunnu sigast vera prinsippiellir, lógskapandi ella bara á tí stigi, sum vit krevja, at fyrisitingarligar avgerðir megna, tá ræður um at lýsa tulkningar, fyrilit, vigan og týðandi faktisk viðurskifti. Lógrætturin eigur serliga at átaka sær at samskipa dómáramar hjá Føroya Rætti og hansara deildum, og so at vera aktivur, tá ræður um at rætta lógina, eftirlit við grundreglum, lógsamsvar, at byggja upp dómálóg, greiða tulkning og vera partur av valdsbýtinum við at ansa eftir at hini völdini ikki gera seg inn á stjórnarskipanina og hjálpa teimum í ivamálum.

Skal lógrætturin megna hetta er heilt avgerandi, hvørji gerast lógrættardómáramar. Vit mugu til tess at tryggja óhefti, kunnleika og virðing seta lógvæn við verkligum royndum, og eiga tey at fáa høvi at fyrireika seg ígjøgnum drúgvu eftirútbúgving í norðanlondum eins og í smálandum og í eingilsktmæltum londum. Men, hinar fortreytirnar mugu eisini fáast uppá pláss. Vit mugu skipa lóg á Fróðskaparsetrinum. Ætlaða LL.M.-útbúgvingin skal endurútbúgva okkara lógvæn, skal gera onnur toluliga lógvæn, og skal vera grundstøði undir okkara egnu gransking í lóg. Sama er at siga um lógvæntið, lógvgransking og lógvbókasavn við lógværitum, dómum og bókum.

Vit mugu gera hetta rætt og skipa fortreytinar fyri føroyskari rættarskipan.

Kári á Rógvi, editor

A Faroese Judiciary

The Faroese have for ages convened their Parliament. It is common knowledge that the word “ting” is used to describe the legislative assembly.

However, every Tuesday morning another institution also called “ting” is convened that handles another aspect of the old “ting”. That is the weekly ordinary session of the Faroese Court (confusingly, a Danish institution). Although lying in the vicinity of the Parliament, the court is very far from the minds of most MPs. And yet, the present Government Coalition strives towards the objective of transferring both the court of first instance and the appeal function to Faroese control. Let it be said immediately that I fully support this transfer of the judiciary up to appeal level. I only wonder why it has not happened a long time ago. Such an arrangement is strangely missing from the Home Rule Compact. The Faroese should have been united in requesting that all aspects of the ancient “Ting’s” powers be restored, including the judiciary, control and finance powers as well as the legislative, albeit with a more modern division of powers.

The judiciary handles historically and functionally several tasks. The judiciary has the independent power of adjudicating controversies. These include criminal, administrative and private disputes. The judiciary has at the same time the power to correct the law, the authority to decide questions of interpretation, settle conflicts between different sets of rules and to develop case law. The judiciary powers, lastly, include the power to uphold the constitutional structure as it may be. This authority to adjudicate, create case law and interpret the internal constitution should rest firmly with well-organised Faroese institutions. This in itself does not prevent Faroese recognition of federal or international courts.

We can analyse the present system that is already partially Faroese. It seems more than a little arbitrary, which review bodies get to hear which public cases. Some matters may go before administrative tribunals, others have recourse to higher placed offices, some will be referred to arbitration, others will be dealt with as private disputes in court, and some as criminal cases. The division of powers between the executive and the judiciary – and between Land and Realm – does not preclude Danish judges from sitting on Faroese administrative tribunals or arbitration tribunals.

To take over responsibility for the judiciary should, therefore, be combined with a comprehensive study of all legal review powers. Most important is to transform the tribunal system into proper adjudication of administrative matters. All cases involving public administration now being dealt with under the various, and seemingly randomly picked, procedures mentioned above should be adjudicated in the same way. The present Office of Tribunals should be transferred into a division of the reformed Faroese Court and be given adequate powers and comprehensive procedures. We should combine the duty to inform the cases and the expert and lay members that the tribunals have with the independence of the courts.

We are also resurrecting the Faroe Law Court – the appeal tribunals of the ancient “ting”. We’re not loosing much by escaping the Danish tradition with its opaque judgements that in no way shed light on great principles, create law or even reach the levels that we require of administrative decisions in terms of clearly formulating interpretations of law, legal criteria, weighing of criteria and material facts. The Law Court should take upon itself to co-ordinate the judgements of the Faroese Court and its divisions, and to be active, when it comes to correcting the law, developing case law, settling matters of interpretation, defending the rule of law and be a part of the proper balance of powers checking that the other institutions do not transgress their boundaries and help them in matters of uncertainty.

If the Law Court shall manage this, it is highly significant who the Justices on the Court will be. In order to insure impartiality, wisdom and respect, we must elect distinguished lawyers, giving them adequate preparation through further education in the Nordic countries as well as in other small countries and Anglo-Saxon jurisdictions. Other prerequisites of a functioning legal system include scholarly research, a Faroese LL.M., this journal and adequate library resources with textbooks, law journals and case reports.

We have to do this right, creating the foundations for Faroese Justice.

At halda FLR

Føroyskt Lógar Rit kemur tvey tey fyrstu árin – 2001 og 2002 – út trýggjar ferðir um árið.

Haldaragjaldið fyri hvønn árgang (3 rit) er kr. 300. Haldarar kunnu gjalda á konto okkara sum lýst niðanfyri.

Ritini kunnu eisini keypast í leysasølu fyri 130,00 kr. fyri riti.

Subscribing to the FLR

Faroese Law Review is publish three times each of the first two years – 2001 and 2002.

Each volume (3 issues) costs DKK 300 in subscription, payable to:

Account no. 6460-162.300.3

Bank: P/F FØROYA BANKI

SWIFT Code: FIFB FO TX

Bank Address: Húsagøta 3, P.O. Box 3048. FR-110 Tórshavn

Lógin hjá Føroyskum Lógar Riti

- §1. Føroyskt Lógar Rit (FLR) er óheft lögfrøðiligt tíðarrit.
- §2. FLR skipar fyri at útgeva tilfar, ið lýsir og greinar mál av týðningi fyri føroyska lógarøkið.
- §3. FLR verður stýrt av eini Ritstjórn, sum er hægsti myndugleiki.
- §4. Ritstjórnin verður vald á hvørjum ári. Allir limir í Føroyskum Jura Lesandi (FJL), tey ið lesa nóg lógartengd fak og øll yngri lóggkøn kunnu mæta á fundi at velja ritsjórnina. Fráfarandi Ritstjórn skipar fyri valinum eftir vanligari mannagongd.
- Hesir limir skulu veljast:
- A. Ritstjórnin
 - B. Tvey lesandi ella tvey lóggkøn
 - C. Ein ungur lóggkønur
 - D. Ein ungur stjórnarkønur
- Hesir limir eru sjálvvaldir:
- E. Forsetin í FJL
 - F. Eitt umboð fyri lögfrøði ella samfelagsdeildina á fróðskaparsetrinum.
- Fyrsta Ritsjórnin verður tó vald á stovnandi fundinum.
- §5. Blaðið verður fíggað við stuðli frá almennum mynduleikum og privatum stuðlum. Eftir samráðingar við nevndu stuðlar ger Ritsjórnin eina Fíggarreglugerð at galda fyri umsitingini av øllum pengum og fæi hjá FLR. Verður felagið avtikið, skal allur peningur, ið felagið eigur, fara til Granskingargrunn Føroya.

Aðalfundur var tann 5. juli 2002, har ritsjórnin varð vald.

Í ritstjórnini eru:

- A. Birta Biskopstø
- B. Bárður Larsen
- B. Jóhanna Arge
- C. Kári á Rógvi
- D. Sigmundur Ísfield
- E. ?
- F. Sögu og Samfelagsdeildin hevur ikki valt sítt umboð enn.

Zakarias Wang¹

Ríkisrættarstøða Grønlands og Føroya

English summary

In its judgement of April 5, 1933, in the case between Denmark and Norway with regard to the legal status of East Greenland, the Permanent Court of International Justice in the Hague based its decision partly on the fact that Greenland, Faroe, and Iceland belonged to Norway until the peace treaty signed in Kiel on January 14, 1814. This article describes the consequences of this ratio decidendi for the present constitutional status of Greenland and Faroe. As part and parcel of Norway, the Norwegian Constitution before 1814, the Hereditary Absolute Monarchy Act of 1661/1662, applied to Greenland and Faroe in 1814. This constitution gave the King of Norway legislative power, but not the power to change the constitution laid down by the Rigsdag. It is shown that the constitutions of the kingdom of Denmark, which later on have been proclaimed in Greenland and Faroe, in this area only have been promulgated on the King's authority. Reference is made to the fact that constitutional accounts agree that it is impossible to alter a constitution by ordinary legislation. Therefore, it is concluded that the constitution of 1661/1662 still applies to Greenland and Faroe, which is further confirmed by the fact that all laws promulgated in Greenland and Faroe in the entire period since 1814 have been passed in accordance with this constitution. Finally the question is posed of whether it is compatible with Denmark's responsibilities to the international community to omit to ensure that Greenland and Faroe are given a new constitution in a proper democratic manner.

Føroyskt úrtak

¹ Útbúgvín stjórn málafrøðingur, hevur skrivað: Stjórn málafrøði (1. útgáva 1988, 2. útgáva 1989); Bergen-Unionen eller EF-Union, 1993; Føroyar á vegamóti, 1999.

Í dóminum tann 5. apríl 1933 í málinum millum Danmark og Noreg um altjóða rættarstöðu Eysturgrønlands legði Tann fasti dómstólurin fyri millumtjóða Rættargang í Haag m. a. til grund fyri avgerð síni, at Grønland, Føroyar og Ísland fyri friðarsáttmálan í Kiel tann 14. januar 1814 hoyrdu Noregi til. Í hesi framløgu verður greitt frá, hvørjar avleiðingar henda grundgeving hevur fyri núverandi ríkisrættarstöðu Grønlands og Føroya. Sum norskir landslutir fram til 1814 var tann galdandi norska stjórnarskráin, arvaeinaveldislógin frá 7. august 1661/28. juli og 7. august 1662, eisini galdandi fyri teir. Henda stjórnarskrá gav kongi alt lóggevandi vald, men onga heimild til at broyta ta stjórnarskrá, sum ríkisdagurin hevði givið. Tað verður ávíst, at tær stjórnarskráir fyri danska kongsríkið, sum eru settar í gildi í Grønlandi og Føroyum, bert eru settar í verk av tí vanligu lóggávvaldi, sum borgararnir hava givið kongi sínum. Víst verður á, at full semja er millum allar ríkisrættarhovundar um, at tað ber ikki til at broyta ella taka av stjórnarskrá við vanligari lóg. Niðurstøðan er tí, at tað er stjórnarskráin frá 1661/62, sum er galdandi fyri Grønland og Føroyar. Henda fatan verður undirbygd av tí, at allar lógir, sum settar eru í gildi fyri Grønland og Føroyar síðan 1814, eru komnar til vega sambært reglunum í stjórnarskránni frá 1661/62. At enda verður spurnartekin sett við, hvørt tað er samsvar millum tær skyldur, Danmark við altjóða sáttmálum hevur áttikið sær móttvegis altjóðarættarsamfelagnum til at virka fyri demokratiskum stýrislag, og so tað, at Danmark ikki enn hevur sæð til, at Grønland og Føroyar á demokratiskan hátt hava fingið nýggja stjórnarskrá.

Byrjanin

Haldbesta grundarlagið fyri viðgerð av ríkisrættarligu støðuni hjá Grønlandi og Føroyum er dómurin, sum varð sagdur tann 5. apríl 1933 við Tann fasta dómstólin fyri millumtjóða Rættargang í Haag. Tað mál, sum her varð avgjørt, var millum Noreg og Danmark um fólkarættarligu støðuna hjá Eysturgrønlandi (Eastern Greenland 1933).

I dóminum fekk Danmark undirtøku fyri, at norska yvirlýsingin frá 10. juli 1931 um landnám av summum pørtum av Eysturgrønlandi var í andsøgn við ta verandi rættarstöðuna og tí var ólóglig og ógyldug (Eastern Greenland 1933: 57, Haag-dommen 1933: 80).

Í hesum sambandi tók dómstólurin støðu til sumt av tí, sum partarnir høvdu ført fram í sambandi við, at Danmark hevði roynt at prógva, at tað í sera langa tíð hevði útint yvirvaldsrættin yvir Grønlandi.

Støða Grønlands, Føroya og Íslands fyri 1814

Í dóminum eru hesar viðmerkingar um støðu Grønlands, Føroya og Íslands fyri 1814:

"Í 1380 vórðu kongsríkin Noreg og Danmark sameind undir somu krúnu; eginleikarnir við hesi sameining, sum vardi til 1814, broyttust í ávísan mun so hvørt frá leið, serliga sum ein avleiðing av, at fyrisingin hjá teimum ymsu londunum, hvørs evsta vald var hjá donsku-norsku krúnuni, varð miðsavnað í Keypmannahavn. Henda gongd tykist at hava minkað nakað um tann mun, sum hevði verið teirra millum stjórnarskráarlíga sæð. Hinvegin er tað einki sum bendir á, at Grønland, í tann mun tað var atland hjá krúnuni, ikki var hildið at vera ein norsk ogn" (Eastern Greenland 1933: 27).

Nágreiniligari verður lagt afturat:

"Framman undan Kiel-traktatini frá 1814 fullu tey rættindi, kongur hevði í Grønlandi, honum í lut sum Noregs kongi. Tað er sum norsk ogn, Grønland verður víðgjørt í 4. grein í nevndu traktat, har sum kongur letur frá sær kongsríkið Noreg, "Grønland ... ikki íroknað", til Svøríkis kong. Úrslitið av traktatini var, at tað, sum hevði verið norsk ogn, varð verandi hjá konginum í Danmark og gjørdist donsk ogn í framtíðini. Undantikið í so máta hvørki minkaði ella vaks Kiel-traktatin um rættindini, sum kongurin hevði í Grønlandi" (Eastern Greenland 1933: 51).

Hesin partur av dóminum endar við hesi viðmerking:

"Í fyrsta parti av hesum dómi er ført fram, at tá ið Danmarkar kongur noyddist at avkanna sær sítt norska kongsríki til fyrimuns fyri Svøríkis kong, vóru Grønland, Føroyar og Ísland ikki tikin upp í hesa avkanning" (Eastern Greenland 1933: 64).

Grein 4 í Kiel-traktatini

Tey bæði avgerandi pectini í grein 4 í Kiel-traktatini ljóða soleiðis:

"Hansara Hátign Danmarkar kongur avkannar sær alsamt eins væl fyri sjálvan seg sum fyri eftirkomarar sínar á trónuni og til kongsríkið Danmarkar, so tað ikki tekst aftur í alla ævi, til fyrimun fyri Hansara Hátign Svøríkis kong og hansara eftirkomarar á trónuni og til kongsríkið Svøríki, øll síni rættindi og lunnindi til kongsríkið Noreg, nevniliga tey her nevndu bispadømi og stift: Kristiansand, Bjørgvin, Akurshús og Trondheim við Norðlondunum og Finnmørkini líka til markini hjá russiska keisaraveldinum.

Hesi bispadømi, stift og fylki, sum fevna um alt kongsríkið Noreg, eins og allir íbúgvar, býir, havnir, skansar, bygdir og oyggjar fram við øllum útstrondum í hesum kongsríki, eins og atlondini – Grønland, Føroyar og Ísland ikki uppiroknað – eins og øll framihjárættindi, rættindi og fyrimunir, skulu í framtíðini hoyra Hansara Hátign konginum í Svøríki til við fullum ognarrætti og fullveldi og skipa eitt kongsríkið sameint við Svøríki" (Eastern Greenland 1933: 30).

Traktatin var skrivað á fronskum, og upprunaorðingin er:

Article Quatre. — Sa Majesté le Roi de Dannemarc, tant pour Elle que pour Ses Successeurs au Trone et au Royaume de Dannemarc, renonce irrévocablement et à perpétuité, en faveur de Sa Majesté le Roi de Suède et de Ses Successeurs au Trone et au Royaume de Suède, à tous Ses droits et titres sur le Royaume de Norvège, savoir les Evêchés et Baillages (:Stift:) ci-après spécifiés, ceux de Christiansand, de Bergenhuus, d'Aggerhuus et de Trondheim avec le Nordland et le Finmarken jusqu'aux frontières de l'Empire de Russie.

Ces Evêchés, Baillages et Provinces, embrassant la totalité du Royaume de Norvège, avec tous les habitants, villes, ports, forteresses, villages et isles sur toutes les côtes de ce Royaume, ainsi que les dépendances, — la Groënlande, les isles de Ferroë et Islande non comprises, — de même que les prérogatives, droits et émolumens, appartiendront désormais en toute propriété et souveraineté à Sa Majesté le Roi de Suède, et formeront un Royaume réuni à celui de Suède (Eastern Greenland 1933: 30).

Grønland, ein partur av Noreg

Tann, sum lesur henda dóm við hygni, sær lættliga, hvat ið hent er.

Tað landafrøðiliga umráðið, sum nevnt verður Grønland, er einaferð í miðöldini vorðið ein partur av Noreg. Vanliga verður sagt, at hetta er hent 1261. Síðani hava Noreg og Danmark skipað eitt sambandsríki, eina unión, so at hvørki Danmark ella Noreg eftir tað hava verið fullvalda ríki. Mótvegis øðrum londum eru hesi ríki ein fólkarættarlig eind, sum stendur saman um kríggj og frið. Hetta ber tó ikki við sær, at Danmark hvørvur og gerst ein partur av Noreg, ella at Noreg hvørvur og gerst ein partur av Danmark. Um so var, at hetta var hent, so hevði tað verið heilt óneyðugt at nevna Grønland í fjórðu grein í Kiel-traktatini. Men av tí at kongsríkið Noreg framvegis var til, og Grønland var ein partur av hesum kongsríki, gjørdist neyðugt, tá ið Noreg varð latið av hondum, at taka Grønland undan. Hevði Grønland ikki

greiðliga verið nevnt í traktatini, so hevði tað, eins væl og Føroyar og Ísland, verið latið av hondum sum ein partur av kongsríkinum Noreg.

Var Grønland vorðið ein partur av Danmark?

Men danir høvdu sett sær fyri at prógva, at markið millum Noreg og Danmark í samríkjatíðini var broytt soleiðis, at Grønland var vorðið ein partur av Danmark. Hetta upphald var tað serliga Knud Berlin (1864-1954), sum kom fram við. Hann savnaði sína próvforslu í eini bók (Berlin 1932), sum kom út í sambandi við rættarmálið. Bókin var tó ikki millum tey skjøl, sum vórðu lögð fram í rættinum. Tað eydnaðist ikki at fáa hana týdda til enskt og franskt fyrr enn ov seint var, men tað hann skrivaði varð nýtt av advokatum Danmarkar, tá teir lögdu málið fram.

Dómarunum hevur til fulnar verið greitt, at av tí at Noreg og Danmørk fyri 1814 vóru í einari uníón, skuldu møguligar broytingar av markinum millum ríkin fara fram eftir teimum reglum, sum ásettar eru í fólkarættinum. Hetta hendi eitt nú í USA, tá ið markið millum deiliríkin New York og Massachusetts varð broytt í 1853 (Year-Book 1989-90, p. 1503).

Í slíkum færum eru tað myndugleikarnir í deiliríkjum, sum gera sáttmála sínámillum. Tað ber tí ikki til at broyta markið millum tvey ríki í einum ríkjambandi við, at annað deiliríkið í sínum lagi samtykkir, at hitt deiliríkið skal lata frá sær ein part av sínum umráði.

Noreg legði fram tey skjøl, sum vóru av týðningi fyri málið, og fingur tey undirtøku í rættinum.

Sambandssáttmálin millum Noreg og Danmark

Tað fyrsta skjalið var sambandssáttmálin millum Noreg og Danmark (Eastern Greenland 1933: 134 V. 5; Norges gamle love, 2den række, II, 1, p 54 ff.).

Hesin sáttmáli, sum var undirritaður í Bjørgvin tann 29. august 1450, ásetur, at Noreg og Danmark í allar ævir skulu velja ein felags kong og vera saman í kríggi og friði. Ríkin skulu vera fullkomnir javningar, og hvørt ríki skal vera stýrt av innbornum monnum. Hesin sáttmálin er tað veruliga uníónsbrævið fyri ta sameining millum Noreg og Danmark, sum óbrotin stóð til 1814. (Aubert 1897: 8).

Í 1661 og 1662 hendi tað, at Bjørgvinarsáttmálin varð broyttur, tí at kongsvalið varð avtikið (Eastern Greenland 1933: 134 V. 8, Geheimearchiv 1856-60 125 ff.).

Arvaeinaveldislógin

Broytingin stóðst av tí kríggi, sum Fríðrikur III í 1657 fekk samtykki frá ríkisráðnum til at bjóða Svøríki av í. Illa gekst tó, og Noreg eins væl og Danmark komu út á heljartrom. Men tvíkongsríkið hvarv tó ikki, og Fríðrikur III kom burtur úr krígunum við størri tign enn ríkisráðið. Fólkahugsanin kravdi nú, at stjórnin skuldi duga betri at stýra, og tá ríkisdagurin kom saman, endaðu samráðingarnar við, at teir triggir stættirnir tann 10. januar 1661 samtyktu arvaeinaveldislógina. Ríðandi sendiboð vórðu send at fáa undirskriftirnar hjá teimum, sum vóru farnir av ríkisdegunum í ótið (Schlegel 1827: 165).

Nú hevði Danmark við fólksins samtykki fingið nýggja stjórnarskrá, har ið ein broyting var, at tann mannagongd, sum í Bjørgvinarsáttmálanum var ásett fyrri kongsval, var avtikin. Í veruleikanum ber til at siga, at teir triggir stættirnir, sum her komu saman, valdu kong fyrri Danmark eina ferð med alla. Henda nýggja stjórnarskráin ásetti nevnliga, at trónan skuldi arvast av kongsins í røttum hjúnalagi gitnu eftirkomarum. Vóru eingir kallmenn til millum eftirkomararnar, so kundu kvenmenn eisini arva trónuna. Stættirnir gjørdu eisini av, at Fríðrikur III sjálvur skuldi sleppa at gera eina lóg, sum nærri ásetti reglurnar fyrri arvafylgju, og hvussu stýrið skuldi skipast.

Henda nýggja danska stjórnarskrá var skrivað í trimum næstan eins eintøkum, einum fyrri hvønn av teimum trimum stættunum (aðal, prestar og borgarar). Til ber at síggja sjálva arvaeinaveldislógina á ríkisskjalasavninum, og er hon eisini prentað í diplomatariskari útgávu (Geheimearchiv 1856-60 125 ff.).

Ein serlig norsk arvaeinaveldislóg

Tá kongsvalið var avtikið í Danmark, var neyðugt at fáa Noreg til at taka undir við at broyta Bjørgvinarsáttmálan í so máta. Annars var vandi fyrri, at ríkjasambandið kundi fara fyrri bakka, av tí at ríkinu fingið hvør sín kong. Hetta var atvoldin til, at ein ríkisdagur í 1661 varð kallaður saman í Akurshúsi í tí núverandi Oslo, har sum teir triggir norsku stættirnir tann 7. august 1661 samtyktu og undirritaðu eina norska arvaeinaveldislóg, sum Noregs vegna gav kongi tær somu heimildir, sum tann danski ríkisdagurin hevði givið honum í Danmark.

Tann nýggja norska stjórnarskráin var eisini skrivað í einum eintaki fyri hvønn av teimum trimum stættunum.

Ísland og Føroyar

Men var henda stjórnarskrá eisini galdandi fyri teir fjaru partarnar av tí norska ríkinum, sum ikki høvdu verið umboðaðir á ríkisdegunum í Akurshúsi?

Hetta ivamál hevur verið sera nógv umrøtt, serliga í sambandi við stöðu Íslands í tí norska ríkinum í miðöldini. Tað sjónarmiðið, sum Knud Berlin bar fram, og sum síðani hevur fingið almenna undirtøku, er, at íslendingar "í øldir fyri einavelðið, ja allarhelst alla tíðina eftir at teir komu saman við Noreg, hava hildið tað verið eyðsæð, at lógir og samtyktir um evsta vald ríkisins uttan nakað hóvsták vóru bindandi fyri Ísland" (Berlin 1911: 133 f).

Tá hetta var stöðan Íslandi viðvíkjandi, so kann tess minni ivi vera um, at hetta eisini var galdandi fyri Føroyar. Í Noreg vóru fyra løgðomi, og í Føroyum var gulatingslóg galdandi. Norska landslógin frá 1274/76 eins og norska lóg hjá Kristiani IV var eisini lýst at vera galdandi í Føroyum, sum av góðum grundum vóru eitt serstakt kunngerðarumráði.

Tað hevði tí verið vónleyst at ført fram, at tann nýggja norska stjórnarskráin ikki var galdandi fyri Ísland og Føroyar, tá hon var samtykt á einum lógliga innkallaðum ríkisdegi í Noreg.

Finnmørkin

Ein annar partur av Noreg, sum ikki var umboðaður á ríkisdegunum, var Finnørkin. Tað er eingin, sum nakrantíð hevur sagt eitt einasta orð um, at Finnørkin um hetta mundið ikki skuldi verið ein partur av Noreg, ella at arvaeinaveldislógin ikki skuldi galda har. Atvoldin til hetta er sjálvsagt, at Kiel-sáttmálin í 1814 ásetti, at hetta umráðið hereftir skuldi vera ein partur av tí nýggja norska ríkinum, og rættiliga hópisleyst hevur tað verið hildið at borið annað upp á mál.

Grønland

Grønland var, sum omanfyri nevnt, eisini ein partur av Noreg, og Fríðrikur III var sera áhugaður í øllum tí, sum hevði við henda partin av sínum norska ríki at gera.

Kongur hevði eitt nú givið einum handilsfelag, stovnað av tí máttmikla aðaltollstjóranum Heindrikki Müller (Gad 1946: 21), loyvi til at sigla til "tað mikið umrødda landið Grønland, hagar ikki hevur verið siglt í nógv ár, og sum eingin hevur kent leiðina til." Eitt úrslit av hesi ferð var, at kongurin í 1654 á borgini í Gottorp kundi hitta triggjar av grønlensku tegnum sínum, sum vóru rændir í Grønlandi av Dánjal Dannel á triðju ferð hansara hagar (Bobé 1936 16 f.).

Norsk arvaeinaveldislóg eisini fyri Ísland og Føroyar

Hetta er helst orsøkin til tað serliga tiltak, ið varð sett í verk á sumri 1662 fyri at fáa størri undirtøku fyri tí norsku arvaeinaveldislógini. Meðan einki var gjørt fyri at fáa undirtøku frá teimum, sum búðu í Finnmarkini, so varð eitt krigsskip sent avstað til Íslands og Føroya við tveimum eintøkum afturat av tí norsku arvaeinaveldislógini. Tann norska arvaeinaveldislógin er tí til í fimm eintøkum, eitt fyri hvønn av teimum trimum stættunum og eitt fyri Ísland og eitt fyri Føroyar. Oddamaðurin í hesi sendinevnd var norðmaðurin Heindrikur Bjelke, sum, umframt at vera amiralur og krigshetja, var amtmaður í Íslandi og fram til 1661 limur í ríkisráðnum. Tað var hann, sum í 1661 hevði fylgt krúnprinsinum til ríkisdagin í Oslo fyri at hesin har skuldi verða hyltur sum trónarvingi.

Tann Noregs søga, sum varð nýtt um 1814, sigur um hesar hendingar, at allir stættir og sjálvtt ríkisráðið læt frá sær ta ávirkan, tey høvdu á stýrið, til Friðrik III, eins og valrættin til kongsval, og at tað opna brævið, sum boðaði frá hesum, varð undirritað av teimum, sum stættirnir høvdu heimilað til hetta, og hetta fór fram í Noreg tann 7. august 1661, "1662, tann 28. juli í Íslandi og tann 14. august í Føroyum" (Gebhardi 1778: 117).

Tað íslenska eintakið er undirritað í Kópavogi (ið nú er ein grannabýur hjá Reykjavík, sum ikki var til tá). Tað føroyska er undirritað á einum eykaløgtingi í Havn.

"Undirliggjandi oyggjar"

Hesi skjøl eru í besta samsvari við tey, sum norsku stættirnir høvdu undirritað, men ein munur er. Í báðum verður tað sagt, at lógin er galdandi fyri Ísland/Føroyar og "undirliggjandi oyggjar", nevnliga Ísland/Føroyar "och des vnderliggendisz insuler och öer" (Geheimearchiv 1856-60: ibid.).

Við hesum var tað stóra arbeiðið við at gera eina nýggja stjórnarskrá liðugt, og nú bar til hjá kongi at gera ta lóg, sum hann hevði fingið heimild til at

seta í verk um arvafylgjuna og hvussu stýrið av ríkjum skuldi skipast. Henda lóg er dagsett tann 14. november 1665 og fekk navnið kongslógin.

Tá lógin var liðug, skuldi nýggja ríkisinnsglið setast undir hana.

Í tí umrøddu Noregs søgu verður sagt um norska skjaldarmerkið:

"Skjaldarmerkið norska kongsríkisins er í reyðum teigi eitt krýnt gylt ljón, sum lítur til vinstru og í sínum fyra klóm heldur einari bugaðari spjótöks. Undir kongunum Kristiani IV og Friðriki III eru tey íslensku, føroysku og grönlandsku skjaldarmerkini tikin upp í hátignarinnsglið. Í tí íslenska skjaldarmerkinum, sum er ein reyður teigur, sæst ein hvítur krýndur stökkfiskur; í tí føroyska, sum er blátt, ein hvítur svartdeplutur havur ella veðrur; og í tí grönlandska, sum somuleiðis er blátt, ein hvítabjørn" (Gebhardi 1777: CXIII f.).

Í søgu Grönlands verður hetta sagt soleiðis:

"Enn eitt prógv fyri kongligum áhuga fyri Grönlandi er tað nýggja grönlandska skjaldarmerkið, ein gangandi, seinni sitandi, hvítabjørn í bláum teigi, sum varð upptikið millum skjaldarmerkini hjá hinum landslutunum og arvalondunum. Tað er helst í sambandi við kongslógina 1665, at hetta stóra skjaldarmerkið varð gjørt; eftir øllum at døma er tað fyrstu ferð at síggja í sambandi við, at henda lóg varð innsglað. Tíðarbært varð á henda hátt staðfest, at tað ikki var orðaskvaldur, tá ið kongur segði seg hava yvirvaldsrættin yvir Grönlandi. Tað var nú greitt hjá einum og hvørjum, útlendingum eins væl og innbornum, sum sóu hetta skjaldarmerkið, at tann danski-norski kongurin metti hetta landumráði fyri ein part av teimum ríkjum og londum, sum hann hevði arvarætt til, og tað var henda rætt, sum hansara einaveldisarvarættur millum annað bygd á" (Gad 1978 286 f.).

Tað síðsta, sum Finn Gad her sigur, skal neyvan skiljast, eins og hann heldur, at arvaeinaldsrætturin hjá Friðriki III hvíldi á hansara arvarætti til Grönlands. Tað, sum sagt verður, er hinvegin, at Grönland hoyrði til Noreg, og við at seta skjaldarmerki Grönlands í tað norska hátignarinnsglið leggur kongur dent á, at hann helt Grönland hoyra til tað ríkið, sum nú hevði givið honum arvaeinaldsrættin.

Orðingin við oyggjum, sum lógu undir Íslandi og Føroyum, var vanlig í kongsins brøvom til Íslands og Føroya. Men tað kann ikki útilokast, at kongur hevur hildið tað styrkja hansara rættiliga veika krav upp á Grönland, um útlendingar fingu at vita, at kongur hevði nýtt hesa orðing í Íslandi og Føroyum, tí hon kundi møguliga tulkast so, at tað í henni vóru eini boð um,

at Grønland var at rokna millum tær oyggjar, sum lógu undir Íslandi og Føroyum. Kongurin royndi eisini at endurnýggja sambandið við Grønland, men tað eydnaðist ikki. Hildið verður, at skiparin Otto Axelsen er burturgingin í 1671 aðru ferð hann royndi at koma hagar (Bobé 1936: 18).

Tað var ikki fyrr enn Bjørgvinarkompaníið fór til verka, og Hans Egede festi búgv í Grønlandi í 1721, at krav kongsins upp á Grønland styrktist munandi. Av tí at skjaldarmerki Grønlands stóð undir kongslógini saman við merkjunum hjá hinum norsku landslutunum, sum arvaeinavaldslógin var galdandi fyri, hevði tað verið órímiligt at fært fram, at henda stjórnarskrá Noregs ikki skuldi verið galdandi fyri hetta umráðið, sum var innan fyri norska ríkismarkið.

Dómararnir Walther Schücking og Wang Chung-Hui vóru í iva um, hvørt tað var rætt at viðurkenna ein háyvirvaldsrætt yvir Grønlandi, sum bert bygdi á søguligar fortreytir, men meirilutin av dómarunum ivaðist ikki í hesum. Saman við tí danska ad-hoc dómaranum kundi meirilutin tí uttan at himprast siga, at Grønland í 1814, eins væl og Føroyar og Ísland, hoyrði til Noregs.

Bar til hjá kongi at flyta mark millum deilríki?

Men tá ið kongur hevði fingið einaveldi, ber so ikki til hjá honum at flyta mark millum deilríki soleiðis, at annað ríkið veksur, við at tikið verður burtur av hinum? Var kongur kanska ikki í sjálvum sær tann stjórn, sum hevði vald til at gera eina slíka broyting?

So var ikki.

Sjálvandi hevði kongur fingið einaveldi, men støðið undir valdi hansara var samtykt ríkisdaganna. Ein av teimum fáu avmarkingunum, sum ríkisdagarnir høvdu sett fyri valdi kongs, snúði seg júst um henda móguleika. Sagt verður nevnliga í arvaeinaveldislógini, at ein av teimum fáu avgerðunum, sum kongur ikki kundi taka, var at "dismembrera" ríkið. At dismembra er at høgga útlimir av einum kroppi. Í hesum sambandi merkir tað, at kongur ikki hevði heimild til at broyta markið hjá ríkjum. Tað sum serliga verður bannað, er at dismembra til fyrimunar fyri ættfólk kongs á tann hátt, sum Slesvík fór burtur frá kongsríkinum Danmark. Men við tað, at tað var kongi bannað at dismembra, sigur tað seg sjálvt, at hann heldur ikki kundi dismembra annað ríkið til fyrimunar fyri hitt, uttan at ein nýggjur ríkisdagur gav honum heimild til hetta. Hetta var annars galdandi

framanundan sambært tí, sum sambandsáttmálin segði, og av reglunum í fólkarættinum.

Hvat týðir "Danmark"?

Tað eru tvey orð, sum hava altavgerandi týdning, tá Kiel-traktatin skal tulkast.

Annað av hesum orðum er "Danmark". Hvønn týdning leggur Kiel-traktatin í hetta orð?

Í 1850 skrivaði tann víðagitni danski lögfrøðingurin Anders Sandøe Ørsted (1778 -1860, bróðir tann kenda alisfrøðingin H. C. Ørsted) eina bók, har hann tók til orða fyri, at rætt var at varðveita heilstatin, t.e. at Slesvík, Holstein og Lauenborg framvegis skuldu vera saman við Danmark (Ørsted 1850).

Í hesi bók greiðir hann væl og virðiliga frá, hvussu ríkjasamband so við og við er komið í lag millum hesi hertogadømi við teirra felags stjórn øðrumegin og kongsríkið Danmark hinumegin. Hann sigur soleiðis: "Í mun til fremmandar statir eru hesi hertogadømi sostatt als ikki eitt serstakt politiskt likam; tey verða vanliga heldur ikki nevnd fyri seg í traktatum, men alt tað undir kongsins veldissprota sameinda monarkiið verður kallað við navninum Danmark. Um hesa eind í mun til fremmandar statir ber eisini tað felags flaggið boð " (Ørsted 1850: 223).

Tað tvítýdda hugtakið "Danmark"

Tað Ørsted her sigur, er jú, at tað er fullgott fordømi fyri, at navnið Danmark í donskum lögfrøðimáli verður nýtt í tveimum týdningum. Ein týdningur ("Danmark 1") er eyðmerkingin av kongsríkinum Danmark. Í hinum týdninginum ("Danmark 2") er "Danmark" heiti á "øllum tí undir kongsins veldissprota sameinda monarkii".

Hvussu stóran dent donsku myndugleikarnir hava lagt á henda mun, sæst m.a. av, at tá Danmark sambært friðarsáttmálanum í Versailles tann 28. juni 1919 fekk tillutað teir norðaru partarnar av hertogadøminum Slesvík, varð tað við lóg nr. 351 frá 9. juli 1919 ásett, at hesir landslutir skuldu innlimast í kongsríkið og kallast teir suðurjútsku landslutirnir (Karnov 2000: 82). Í friðarsáttmálanum var bert ásett, at hesi umráði skuldu hoyra til "Danmark 2". Við lógini gjørust tey ein partur av "Danmark 1".

Tað er eingin áseting í Bjørgvinarsáttmálanum, sum forðar eini slíkari mannagongd, tí har stendur einki um, hvat navn henda fólkarættarlíga eindin skal hava. Um borið verður saman við sambandsáttmálan millum Skotland og Ongland í 1707, so er hann heilt øðrvísi greiður. Har stendur nevnliga: "At tey bæði kongsríkini Skotland og Ongland skulu tann fyrsta dagin í mei og næsta dag og altíð eftir tað verða sameind í eitt kongsríki, sum skal hava navnið Stórabretland" (Geater and Crosby 1 FLR (2001) á 40).

Eisini ein onnur kend stjórnarskrá hevur í 1787 tikið við hesi avbjóðing: "Vit, fólkin í teimum Sameindu Ríkjunum, skipa fyr og grundfesta hesa stjórnarskrá fyr Sambandsríkin í Amerika til tess at fáa eitt meira fullfíggað sambandsríki, seta í verk rættferð, tryggja frið innanríkja, fáa til vega felags verju, fremja felags vælferð og tryggja signingarnar av frælsi fyr okkum og okkara eftirkomarar" (Webster 1978).

"Danmark" í traktatum

Av tí at eingin samsvarandi orðing er í sambandstraktatini millum Noreg og Danmark høvdu teir myndugleikarnir, sum skuldu skriva traktatir, frælsi til sjálvir at gera av, hvussu tann eindin, sum teir umboðaðu, skuldi kallast í teimum traktatum, sum teir gjørdu við onnur ríki.

Her er vert at viðmerkja, at tað ikki bert vóru ríkini og londini hjá hesum kongi, sum ikki høvdu nakað alment viðurkent navn. Hetta var eisini stóðan fyr "Eysturríki" og "Preussen" um hetta mundið (Gustafsson 1985: 21). Hvat tók uttanríkisfyrísitingin so til ráða, tá sáttmálar skuldu skrivast?

Í einstøkum førum, t.d. í alliansutraktatini við Holland frá 1673, verður heitið Danmark-Noreg nýtt (Aubert 1897: 56). Í einum føri í 1751 er tað Noreg sjálv, sum verður sagt vera parturin, sum ger traktatina (Castberg 1964: 89). Men longu tíðliga í sambandstíðini gerst tað vanligt, at Noreg hvørvur í hugtakinum Danmark. Sum frá líður, verður farið so langt, at sjálv tann norska sildin gerst "hareng de la pêche danoise" í traktat frá 30. september 1758 við Frakland (Aubert 1897: 58). Í tí traktat, sum gjørd var í Jönköping tann 10. desember 1809, verður Finnmørkin søgd at vera "de la domination danoise" (ibid).

Nærri ið komið var 1814, vanligari gjørdist tað at nýta "Danmark" í týðninginum "Danmark 2". Hetta kundi ekkaleyst gerast, tí øll vistu jú, at hóast "Danmark" varð sagt at vera tað land, sum gjørdi sáttmálan, so var tað ikki bert kongsríkið, men øll kongsins lond, sum heftu fyr ein sáttmála, sum

var undirritaður vegna "alt tað undir kongsins veldissprota sameinda monarkiið".

Kiel-traktatin frá 1814

Sum dømi um hesa mannagongd nevnið Ørsted friðarsáttmálan við Svøríki frá 14. januar 1814 [Ørsted 1850: 223].

Ørsted hevði frá 1801 verið assessor í hov- og staðarrættinum og hægstarætti, til hann í 1813 gjørdist deputeraður í danska kansellinum. Hetta var hægsti stjórnarstovnur fyri Noreg og Danmark í innlandskum málum. Hann kom tí beinleiðis at vera uppi í teimum broytingum innanlands, sum stóðust av Kiel-traktatini. Í kansellinum var hann 1825-48 generalprokurørur. Tann, sum hevði hetta starv, var lögfrøðiligur ráðgevi hjá krúnuni og skuldi taka støðu til allar kongligar anordningar. Eftir at hava rokkið hægsta tignarstigi undir einaveldinum, gjørdist hann fyrst limur í tjóðfundinum danska og síðani í landstinginum og var forsætisráðharri Danmarkar frá 21. april 1853 til 12. december 1854. Hann varð frikendur fyri ta ákæru, sum reist varð við ríkisrættin imóti honum.

Hann hevur sostatt verið uppi í øllum tí, sum hevur við Kiel-traktatina at gera, og tí vigar tað tungt, sum hann sigur um hesa fólkarættarlígu avtalu.

Tað, hann sigur, er stutt og greitt, at í Kiel-traktatini merkir "Danmark" "Danmark 2", sum er alt tað undir kongsins veldissprota sameinda monarkiið og ikki "Danmark 1" ella "kongsríkið Danmark".

Danmarkarhugtakið í Haag-dóminum

Verður so spurt, í hvørjum týðningi dómstólurin í Haag nýtir orðið Danmark, so er eingin ivi. Dómstólurin nýtir orðið í sama týðningi, sum tað sambært A. S. Ørsted hevur í Kiel-traktatini ("Danmark 2"). Tað er hetta undir kongsins veldissprota sameinda monarkiið, sum tann 10. juli 1931 hevði yvirvaldsrættin í Grønlandi (Haag-dommen 1933: 64).

Grønland, Føroyar og Ísland vóru tí við sama lag saman við Danmark, men tað var ikki hend nøkur broyting í teirra rættarstöðu í ríkjasmálanum. Hesar oyggjar vóru framvegis undir Bjørgvinarsáttmálanum og tí skyldu, sum hon legði á tær um, at tær skuldu vera saman við Danmark og hava felags kong við hetta ríki. Objektívt sæð vóru Grønland, Føroyar og Ísland nú ein rættarlíggj eind í unión við Danmark.

Í tí rættarligu eind, sum fevndi um Grønland, Føroyar og Ísland, var stjórnarskráin tann arvaeinaveldislóg, sum var samtykt í 1662.

"Atland" í orðingini í traktatini.

Hitt orðið, sum er avgerandi fyri tulkningina av traktatini, er orðið "atland".

Tí í Kiel-traktatini vóru Grønland, Føroyar og Ísland søgd at vera atland. Kundu tey so vera ein partur av Noreg?

Traktatin er skrivað á fronskum, og tað orð, sum her verður nýtt, er "dépendances". Á fronskum ber til at siga "Les îles Loyauté sont une dépendance de la Nouvelle-Calédonie" (Larousse 1972). Í tí ensku týðingini verður sama orð nýtt, "dependency". Á enskum verður "dependency" allýst sum "a land or territory geographically distinct from the country governing it, but belonging to it and subject to its laws" (Webster 1979).

"Dépendance" er sostatt eitt umráði, sum liggur undir einum øðrum landi uttan at vera ein samrunnin partur av tí. Er hetta røtt lýsing av tí støðu, sum hesi umráði høvdu í mun til Noreg?

Sjálvandi eru Grønland, Føroyar og Ísland geografiskt skild frá Noreg, men tað er ikki rætt at siga, at hetta vóru umráði, sum vórðu stýrd av Noreg. Um litið verður at einum av teimum (og í traktatini verða allar oyggjarnar settar í ein og sama bólk) og talað verður um Føroyar, so var norska lóg hjá Kristiani IV galdandi har í 1662. Í 11. kapitli í hesi lóg verður sagt, at hyllingareiðurin skal vera svorin "mínum náðiga harra og kongi, og Noregs ríki" (Castberg 1964: 84).

Eiðurin varð ikki svorin Føroyum, tí tær vóru ein partur av Noregs ríki. Í kongsins navnbót stóð einki um, at hann var kongur í Føroyum. Tað var óneyðugt, tí av tí at hann var kongur í Noreg, var hann eisini kongur í Føroyum. Fyri trúbotina 1536 høvdu biskuparnir í Grønlandi, Føroyum og Íslandi verið eiðsvornir limir í norska ríkisráðnum, sum tá var Noregs stjórn. Til ber at siga, at tey, sum búðu í hesum oyggjum, á tann hátt sjálv høvdu verið við til at stýra tí ríki, sum tey búðu í. Í 1661/62 høvdu tey givið kongi sínum einavald til at stýra ríkinum sína vegna. Talan var tí ikki um atland, "dépendances", tí slík stýra ikki sjálvi, men verða stýrd uttanífrá av eini eind, sum stendur á hægri rættarligum stigi.

"Dépendances"

Hvussu kundi tað so henda, at hesi umráði í traktatini vórðu kallað "dépendances"?

Greiningin av hesum er tann einfalda, at øll tey, sum búðu í Noregs ríki, við at geva arvaeinaveldislógina høvdu givið kongi jura majestatis, t.e. alt löggávuvald, gerðarvald og dómsvald. Konginum var tí fullkomiliga frítt í at velja, hvussu hann stýrði ríkjum sínum. Hevði hann hug til tess, so kundi hann nýta hugtakið atland um partar av sínum ríkjum. Men hetta broytti ikki ta støðu, sum hesir ríkispartar vóru í, við at teir vóru samrunnin partur av einum ríki, sum kongur ikki kundi dismembrera.

Á donskum var tað sostatt eingin ivi um, hvat ið atland merkti í sambandi við hesi trý umráði. Men hetta orð hevði ikki tann sama týðning sum tað franska "dépendances", sum kom at standa í traktatini.

Hvussu skulu vit so tulka traktatina í so máta? Skulu vit leggja dent á tann týðning, tað franska orðið hevur, og siga, at av tí at orðið í hesum máli verður nýtt um eitt undirskipað umráði, so mugu Grønland, Føroyar og Ísland hava verið undirskipað Noreg í 1814, ella skulu vit leggja dent á ta støðu, sum tey høvdu í tí galdandi stjórnarskránni, arvaeinaveldislógini, sum javnbjóðis partar av tí norska ríkinum?

Valið millum hesar tulkingarnar er ikki torført.

Endamálið við traktatini er ikki at broyta fortíðina, men at fáa frið til vega millum ríki, sum eru í kríggi. Prísur friðarins er marknabroyting, og í traktatini skal tað heilt greitt standa, hvussu nýggja markið er.

Samráðingarmenninir í Kiel hava gjørt av, at tann partur av tí norska ríkinum, sum fevnir um Grønland, Føroyar og Ísland, ikki skal latast Svøríki. Diplomatarin vita, at hesi umráði hava verið nevnd atland, og teir finna fram til, at hetta helst á fronskum kann verða nevnt "dépendances". Tað, at hetta orð verður nýtt í traktatini, kann als ikki broyta ta rættarstöðu, umráðið hevði fyri 1814. Tí er tað einasta, sum traktatin ásetur, at nevndu landslutir ikki skulu latast Svøríki. Hvørja stjórnarrættarlíga støðu hetta umráðið hevði fyri 1814, í 1814 ella eftir 1814 sigur traktatin ikki eitt orð um. Hetta er til fulnar staðfest í dóminum frá 1933, har ið sagt verður, at Kiel-traktatin ikki ávirkaði ella vaks um kongsins rættindi.

Vóru atlandini koloniar?

Men var t.d. Grønland ikki ein koloni?

Tað er vert at viðmerkja, at alt hetta umráði hevði somu rættarstöðu eins væl í mun til Kiel-traktatina sum til arvaeinaveldislógina. Eins væl og kongur kundi eyðmerkja Grønland, Føroyar, Ísland og Finnmarkina sum atland, kundi hann siga, at tey vóru koloniir, og tað varð ofta gjørt. Men ikki bert kongur nýtti hetta heiti. Tey, sum búðu í hesum umráði, gjørdu tað ofta sjálvi.

Í innganginum til ta føroysku orðabók, sum føroyingurin Jens Christian Svabo (1746 - 1824) skrivaði tann 18. juni 1773, sigur hann: "Av tí at Føroyar eru ein norsk koloni, og frumbúgvar vóru norðmenn, er jú einki at ivast í, at málið í fyrstuni var tað sama, sum um hetta mundið var talað í Noreg" (Svabo 1970: XIII).

Hann nýtir orðið koloni í tess upprunatýðningi sum niðursetubýgd, og vil hetta siga, at eins væl Føroyar sum Ísland verða hildið at vera norskir niðursetubýgdir. Men soleiðis var Grønland eisini fatað um hetta mundið.

Í dóminum verður sagt soleiðis:

"Nú vita vit, at niðursetrini mugu vera horvin tíðliga í tíðini, men um tað mundið tykist at hava verið hildið, at hóast sambandið var slitið, og eingin visti nakað um stöðuna hjá niðursetrunum, so fór annað ella kanska bæði teirra at verða funnin og at tað har fóru at vera avkomar av teimum fyrstu niðursetumonnunum" (East-Greenland 1933: 47).

So seint sum í 1814 var hildið sannlíkt, at ein norsk koloni var á eysturstrondini í Grønlandi, tann sonevnda Eystarabýgdin. Í tí Noregs søgu, sum tá varð lisin víða hvar, stóð soleiðis: "Í fjøllunum eystanfyri bógva enn, eftir tí sum tey villu greiða frá, fremmand fólk, sum kanska eru avkom eftir teir gomlu norsku grønlandingarnar" (Gebhardi 1777: CVIII).

Tað var ikki fyrr enn Graah fór til Eysturgrønlands í 1829/30, at tað endaliga varð prógvað, at eingin Eystarabýgd var sunnan fyri 65° norðurbreidd (Bobé 1936: 21). Hetta segði øllum skilamonnum frá, at tað als ikki var hugsandi at finna nakra norska koloni í Grønlandi. Men av tí at eingin var komin til hesa sannkenning fyrr, var Grønland eins og Føroyar og Ísland tikið við undir stjórnarskránnu frá 1662 og varð umrøtt saman við hinum báðum oyggjabólkunum í Kiel-traktatini 1814.

Orðaskifti í lögfrøðiligum bókmentum um Kiel-traktatina.

Tað er heilt givið, at røtt fatan av tí stjórnarstöðu, Grønland og Føroyar høvdu í 1814, er ein neyðug fortreyt fyri at viðgera núverandi rættarstöðu teirra.

Hvørjar avleiðingar hevur tann dómur, sum tann 5. apríl 1933 varð sagdur við Tann fasta dómstólin fyri millumtjóða Rættargang í Haag, havt fyri bókmentir um stjórnarrætt?

Frede Castberg

Í Noreg hevur Frede Castberg (1893-1977) í síni bók "Norges Statsforfatning" umrøtt dómin í Haag.

Hann hevur eina sera gløgga viðgerð av tí gongd, sum hevur verið í norsku stjórnarskráunum, og leggur serligan dent á arvaeinaveldislógina fyri Noreg frá 1661, sum hann sigur vera ta grundleggjandi stjórnarskránni fyri norska ríkið (Castberg 1964: 88). Hann heldur seg eisini til tað prógvið, sum danski ríkisskjalavorðurin C. F. Wegener (1802-93) gav fyri, at tann arvaeinaveldislóg, sum varð samtykt í Íslandi og Føroyum, var eitt frábrigdi av tí norsku (Geheimearchiv 1856-60 125 ff.). Hann er eisini samdur í, at Grønland, Føroyar og Ísland hoyrdu til Noreg í 1814. Men hann viðger ikki, hvørja ríkisrættarlíga støðu hesin partur av Noreg hevði í 1814, ella hvørjar avleiðingar henda støðan hevur havt fyri tað, sum síðani er hent har.

Poul Andersen

Í Danmark hevur Poul Andersen (1888-1977) skrivað sína viðgerð av stjórnarrættinum eftir at dómurin varð sagdur í Haag. Hann fylgir hesum dómi í so máta, at hann sigur, at Føroyar í 1380 saman við Noreg komu í samband við Danmark (Andersen 1954: 83). Men so sigur hann, at Føroyar frá 1537 vóru stýrðar av Danmarkar kongi, eins og hini norsku atlandini. Hetta var eitt av tí, sum varð ført fram í Haag av dansku advokatunum. Dómstólurin tók tó ikki hetta til eftirtektar, men dømði, at tað var Noregs kongur, sum stýrði Føroyum. At Noregs kongur samstundis sambært Björgvinarsáttmálanum, sum Poul Andersen ikki nevnr, var kongur í Danmark, broytir jú ikki tann veruleika, at hann ikki sum Danmarkar kongur stýrði Føroyum.

Poul Andersen nevnr arvaeinaveldislógina, í tí hann vísir á, at føroyingar eins væl og íslendingar undirritaðu hana í 1662. Hann ger tó ikki greitt, at tann arvaeinaveldislóg, sum teir undirritaðu, var tann norska.

Hann sigur sambært dóminum, at skilnaðurin frá Noreg í 1814 ikki broytti støðu Føroya stórvegis (Andersen 1954: *ibid.*). Eins lítið og Castberg greiðir hann tó frá, hvørja stjórnarrættarlíga støðu oyggjarnar høvdu um hetta mundið.

Grønlandi viðvíkjandi visir hann til dómin í Haag (Andersen 1954: 89, note 1). Her sigur hann í besta samsvari við dómin, at "Frálát Noregs í 1814 fevndi ikki um Grønland, eins lítið og um Ísland og Føroyar." (Andersen 1954: 90). Men hann greiðir ikki frá, hvørjar avleiðingar hetta hevur fyri stjórnarrættarlígu støðuna hjá Grønlandi og Føroyum hvørki tá ella seinni.

Alf Ross

Alf Ross (1899-1979) hevur í sínari bók "Dansk statsforfatningsret" als einki orð um henda dóm (Ross 1966). Í síni lærubók um fólkarætt hevur hann nakrar viðmerkingar um dómin, men hann viðger ikki, hvørja stjórnarrættarlíga støðu Grønland og Føroyar hava sambært hesum dómi (Ross 1972: 173 f.). Í studiibókini um altjóðarætt hevur hann ein samandrát av dóminum, men tekur ikki við tað, dómstólurin sigur um støðu Grønlands, Føroya og Íslands í 1814 (Ross 1967: 171 - 177).

Frederik Harhoff

Frederik Harhoff (1949-) hevur gjørt eina kanning av, hvør stjórnarrættarlíga støða Føroya og Grønlands er í mun til Danmark (Harhoff 1993). Í bókini eru 578 síður, og fyri hana gjørdist hann doktari í lögfrøði við universitetið í Keyptannahavn.

Fyrst kann viðmerkjast, at Harhoff hvørki í sínum bókmentalista ella í sjálvari bókini hevur nevnt dómin í Haag millum keldurnar til bók sína, ella hevur viðgjørt hvønn týðning hesin dómur kundi havt fyri tað evnið, sum hann kannar. Hann nevnr heldur ikki arvaeinaveldislógina, hvørki ta dansku ella ta norsku.

Harhoff sigur, at Danmark og Noreg vórðu lögð saman í 1380, og harvið fylgdu eisini Føroyar, Ísland og Grønland við inn undir tann danska kongin (Harhoff 1993: 44 f.). Hetta er jú beinleiðis í andsøgn við dómin í Haag, sum sigur, at tað var í sínum eginleika av at vera norskur kongur, hann ráddi yvir hesum umráðum.

Harnæst sigur Harhoff, at Føroyar í 1709 vóru lagdar undir Sælends stift og amt og skiltust harvið heilt frá Noreg (Harhoff 1993: 45).

Hetta var ein av teimum málgrundgevingum, sum varð førd fram í Haag av donsku talsmonnunum. Teir norsku talsmenninir gjørdur bart og løgdu millum annað fram eitt bræv, sum kansellið hevði skrivað tann 7. juni 1842 til stiftamtmanin og biskupin í Sælends stifti. Her verður gjørt teimum greitt, at hóast Føroyar fyrisingarliga lógu undir Sælends stifti, so vóru tær hvorki partur av hesum stifti ella av kongsríkinum Danmark, av tí at tær til 1814 høvdu hoyrt til Noreg, og at norsk lóggáva framvegis var galdandi har (Bilag til duplikk 1932: 269).

Í tí norsku søguni verður sagt soleiðis um hetta mál: "Próstarnir í Føroyum og Grønlandi standa undir biskupinum í Sælandi, tí at øll tey skip, sum fara til hesi próstadømi, sigla úr Keypmannahavn, og tað tí liggur betri fyri hjá próstunum at senda sínar frágreiðingar til Keypmannahavnar enn til Noregs" (Gebhardi 1777: CXII f.).

Tað, sum norðmenn her førdur fram, bar við sær, at dómstólurin rak aftur hesar og aðrar danskar málgrundgevingar fyri, at Noreg í 1709 ella nakra aðra tíð var blivið dismembrerað ímóti ásetingunum í arvaeinaveldislógini. Hetta hevði sjálvsagt eisini verið ein ógvíslig ákæra at reisa ímóti Danmark! Tí kundi dómstólurin autoritativt staðfesta, at Føroyar í 1814 hoyrdu Noreg til. Tað hevði dómstólurin ikki kunnað gjørt, um tann málgrundgeving, sum Harhoff førir fram, hevði fingið undirtøku hjá dómstólinum.

"Verandi á donskum hondum"

Harumframt sigur Harhoff: "Tá tann danski kongurin við friðarsáttmálanum tann 14. januar 1814 í Kiel mátti lata sviðum Noreg, vórðu Føroyar, Ísland og Grønland verandi á donskum hondum" (Harhoff 1993: ibid.).

Orðingin er næstan tann sama, sum dómstólurin í 1933 nýtti í setninginum: "Úrslitið av traktatini var, at tað, sum hevði verið norsk ogn, varð verandi hjá Danmarkar kongi og gjørdist í framtíðini dansk ogn. / The result of the Treaty was that what had been a Norwegian possession remained with the King of Denmark and became for the future a Danish possession" (Eastern Greenland 1933: 33).

Tað avgerandi orðið í hesum setningi er "remained". Hetta orðið merkir nakað, sum framvegis er tað, sum tað higartil hevur verið, "to continue; to go on being; as, he remained a cynic" (Webster 1979). Við hesum orði sigur dómstólurin, at støðan hjá hesum oyggjum var tann sama eftir 1814, sum hon hevði verið framman undan hesum ári. Tá dómstólurin leggur so miklan dent á, at tær fyri 1814 høvdu verið í uniún við kongsríkið Danmark, sigur

dómstólurin við at nýta orðið "remained", at tær eftir 14. januar 1814 framvegis vóru í hesi unión. Tað er henda unión, hetta sameinda monarkiið ("Danmark 2"), sum í traktatini – sum ávíst av A. S. Ørsted – verður kallað "Danmark", og hvørs drottin hevur heitið "Sa Majesté le Roi de Dannemarc".

Dómstólurin leggur stóran dent á, at eingin onnur broyting kom í støðu Grønlands, Føroya og Íslands enn, at tað kom eitt altjóðarættarlíga viðurkent mark millum tað nýggja norska ríkið, sum kom í samband við Svøríki, og henda partin av tí fyrrverandi norska ríkinum, sum framvegis var í sambandi við kongsríkið Danmark. Hvørjar stjórnarskipanarligar avleiðingar tað fekk fyri ta lögfrøðiligu eind, sum framvegis var í tí sameinda monarkinum, var nakað sum hvørki traktatin ella dómstólurin hevði til setning at gera av. Hetta mátti sjálvandi avgerast á rættan stjórnarskráarlígan hátt av teimum stovnum, sum høvdu myndugleika til at taka slíkar avgerðir.

Týðningurin fyri dagsins støðu

Men hevur tað yvirhovur nakran týðning í dag, at Grønland, Føroyar og Ísland í 1814 høvdu eina aðra stjórnarskrá enn kongsríkið Danmark?

Fyri at skilja hendan spurning er neyðugt at líta at tí rættarlígu stigfylgjuni. Í hesi rættarlígu stigfylgjuni eru trý stig: 1) stjórnarskrá, 2) lóg, og 3) kunngerð (Sørensen 1973: 29).

Tað eyðkenda fyri eina skrivaða stjórnarskrá er, at hon ásetir, hvussu aðrar rættarreglur kunnu koma í gildi. Skal stjórnarskráin broytast, so skal tað eisini fara fram á ein serlígan hátt. "Hetta vil siga, at ein broyting av tí skipan, sum stjórnarskráin ásetur, ikki kann setast í verk eftir tí mannagongd, sum er galdandi fyri áseting av øðrum rættarreglum, serstakliga lógarreglum" (Sørensen 1973: 29).

Avgerandi fyri, um ein lóg er gyldug, er, hvørt hon er samtykt á tann hátt, sum stjórnarskráin hevur fyriskrivað, og at innihaldið í henni samsvarar við ásetingarnar í stjórnarskránni. Er lógin ikki samtykt á rættan hátt, ella stríðir innihaldið í henni ímóti stjórnarskránni, er talan um eitt rættarlígt lýti (Sørensen 1973: 29).

Kunngerðir standa á lægri stigi enn lógir. Við lóg kann ásetast, bæði hvørjir myndugleikar hava rætt til at geva kunngerðir, eins og hvussu mannagongdin í hesum verki skal vera, og hvat ið skal standa í eini

kunngerð. Verða hesar treytir ikki loknar, kann ein kunngerð verða sett til viks av dómstólunum (Sørensen 1973: 29 f.).

Men hví verður ein stjórnarskrá sett í gildi?

Eins og hvør einasti normur, óskrivaður eins væl og skrivaður, kemur í lag av tí, at menniskjuni hava tørv fyri tryggleika í samskiftinum sínámillum, so er tað í øllum samfeløgum eitt ynski um at hava reglur fyri, hvussu ovasta stýrið verður skipað.

Hesir stjórnarnormar hava vanliga verið óskrivaðir, men tað ynski, sum býr í mannaættini um at fáa skipað viðurskipti, hevur elvt alt fleiri ríkjum til at fáa skrivaðar stjórnarskráir.

Tað sum hendir, tá ið eitt ríki fær skrivaða stjórnarskrá, er, at tann myndugleiki, sum hevur heimild til at gera stjórnarskrá, ásetir, hvørjar reglur hetta ríki skal hava fyri hægstu stovnarnar. Sambært Montesquieu (1689-1755) eru tað hesir stovnar, sum geva lógir og við heimild í hesum lógum taka avgerðir innan gerðarvald og dómsvald (L'Esprit des Lois 1748).

Tað ið er púra greitt er sostatt, at fyri at broyta ella taka av eina stjórnarskrá má tann stovnur, sum hevur heimild til at gera stjórnarskráir, taka avgerðina.

Verður hesin frymil nýttur til at greina, hvussu tann stjórnarskrá, sum í 1814 var galdandi fyri Grønland, Føroyar og Ísland, kann verða broytt ella avtikin, so er tað greitt, um so er, at teirra samríkjasáttmáli við danska kongsríkið var hildin uppát, so hevði tað eisini verið neyðugt hjá teimum at fingið nýggja stjórnarskrá, tí fortreytin fyri tí galdandi stjórnarskránni er jú kongssambandið, sum varð endurnýggjað í 1661/62.

Íslandi viðvíkjandi hendi hetta við tí dansku-íslensku sambandslógini frá 30. november 1918. Sambært hesum sáttmála gjørdist Ísland tann 1. desember 1918 eitt fullvalda ríki (Berlin 1933: 5).

Harvið var Ísland ikki longur í somu lögfrøðiligu eind sum Føroyar og Grønland, og ríkjafelagsskapur tess við Danmark var avtikin. Í Íslandi var neyðugt at gera stjórnarskrá, sum var galdandi fyri hetta nýggja ríkið. Somuleiðis ber til at ásanna, at um so var, at tann fólkaatkvøðan varð sett í verk, sum danska stjórnin helt í Føroyum tann 14. september 1946 (og sum gav ein meiriluta upp á 50,7% fyri loysing), so hevði tað føroyska ríkið ikki havt annað í at velja enn at gera eina nýggja stjórnarskrá. Um so var, hevði

tann norska arvaeinaveldislógin bert verið galdandi í Grønlandi, sum framvegis hevði verið í ríkjasambandi við danska kongsríkið.

Men Føroyar gjørdust ikki limaland nr. 75 í ST í 1946, og støðan í 21. öld er tí, at kongsríkið Danmark øðrumegin og tann rættarlíga eindin, sum fevnr um Grønland og Føroyar hinumegin, er eitt "undir kongsins veldissprota sameint monarki".

Ólíkt tí 125 ár yngri "Constitution of the United States" er eingin áseting í arvaeinaveldislógini um, hvussu hon skal broytast. Hetta var tað vanligi tálíki. Stjórnarskráirnar tálíki á døgum vóru skrivaðar í handfestunum hjá kongunum, og tær vóru av natúrligum orsökum tíðaravmarkaðar. Arvaeinaveldislógin galt heldur ikki longur enn tann táverandi kongurin hevði eftirkomarar, men var einki avkom, hvør skuldi so gera nýggja stjórnarskrá?

Eingin ivi kundi vera um hetta. Tað mátti vera sami stovnur, sum hevði givið arvaeinaveldislógina, nevniliga ein ríkisdagur við umboðum fyri íbúgvum ríkisins.

Ein slíkur ríkisdagur kundi sjálvsagt eisini, nær tað skuldi vera, verða innkallaður av tí einavaldandi konginum, um so var at hann helt, at tørvur var á at broyta stjórnarskrána.

Í Danmark fór ein slík innkalling fram í 1848, og úrslitið av henni var, at kongur tann 5. juni 1849 kunngjórði eina nýggja stjórnarskrá, sum í sínum epilogi sigur, at henda stjórnarskrá tekur av ta kongslóg, sum Fríðrikur III "eftir tí honum av teimum donsku stættunum givnu fulltrú" hevði givið (Himmelstrup og Møller 1958: 72).

Tann fulltrú, teir donsku stættirnir høvdu givið, er tann danska arvaeinaveldislógin. Tann nýggja danska junistjórnarskráin frá 1849 er sostatt stjórnarskrá fyri tað umráðið, sum tann danska arvaeinaveldislógin var galdandi stjórnarskrá í frá 10. januar 1661 til 5. juni 1849.

Hetta útilokar, at junistjórnarskráin kundi vera stjórnarskrá fyri Grønland og Føroyar.

Grønland og Føroyar eina stjórnarskrá, Danmark eina aðra

Tann ríkisrættarlíga støðan hjá Grønlandi og Føroyum er tí, at tær eru ein lögfrøðilig eind við einari og somu stjórnarskrá. Henda serlíga

stjórnarrættarlaga eind er sameind við kongsríkið Danmark ("Danmark 1"), ið somuleiðis er ein stjórnarrættarlaga eind. Hesar báðar eindirnar eru í einari uniún við felags kongi, ið – umframt at vera kongur í "Danmark 1" – er kongur í tí stjórnarrættarlaga eindini, sum fevnir um Grønland og Føroyar, og harumframt er ríkisovasti í uniúnini og sostatt kongur í "Danmark 2". Hann stýrir ikki Grønlandi og Føroyum sum kongur í "Danmark 1", men sum kongur í hesi stjórnarrættarlaga eindini, av tí at galdandi stjórnarskrá í Grønlandi og Føroyum ásetur, at tær hava felags kong við "Danmark 1".

Kongur hevur í Grønlandi og Føroyum jura majestatis, tað er alt lóggevandi, útinnandi og dømandi vald. Hann hevur eisini frælsi til at gera av hvørji onnur ríki hann ger sáttmálar við og um hvat.

Kongur kann heimila øðrum at útinna vald sítt. Tí er tað ikki í andsøgn við stjórnarskránni, at kongur hevur latið ein part av lóggávuvaldinum til fólkavaldar stovnar í Grønlandi og Føroyum eins og ráðharrar, sum kongur hevur biðið um at taka sær av lóggávu í hesi lögfrøðiliga eindini.

Lóggávustarv í 2002 við heimild í arvaeinaveldislógini

Verður kannað, hvør ið gav lógir í Føroyum í 1814, so hevði kongur tann 13. mars 1813 gjørt av og almannakunngjørt við kanselliplakat dagsettari 23. mars sama ár, at "sorinskrivarin í Føroyum hevði fingið boð um at halda eykating í sýslunum til kunngerdingar av teimum kongliga fyriskipanunum, so skjótt tær eru komnar til landið".

Her er púra greitt, hvussu lóggávuvaldið er skipað. Kongur hevði fingið hetta vald frá tí norska fólkinum. Helt hann, at teir norsku tegnar hansara, sum búðu í Føroyum, høvdu fyri neyðini at fáa eina nýggja lóg, so varð hon send higar, og sorinskrivarin, sum var ein av konginum útnevndur embætismaður, skuldi halda ting í sýslunum fyri at almannakunngergera hesa nýggju lógina fyri at fólk kundu vita, hvussu tey í ókomnum tíðum skuldu bera seg at. Føroyar vóru sostatt eitt serligt kunngerðarøki fyri vanligar lógir. Í hesum var einki nýtt, tí tað høvdu oyggjarnar eisini verið, meðan gulatingslóg gekk um tær, áðrenn norska lóg Kristians IV kom í gildi 1604. Men tað er greitt, at henda kongsins heimild til at geva lógir bert fevndi um vanligar lógir. Tað kravdist heilt øðrvísi heimild til at gera eina stjórnarskrá, sum broytti ella tók av ta galdandi stjórnarskrá, arvaeinaveldislógina.

Eingin broyting hendi í so máta við Kiel-traktatini 1814. Lógir vórðu sendar til Føroyar og har almannakunngjördar við heimild í tí lóggávuvaldi, sum einaveldiskongurinn hevði fingið frá fólkinum.

Tann 1. april 1896 varð við heimild í hesi kongligu kunngerð frá 1813 almannakunngjørd nýggj lóg í Føroyum (nr. 51) um kunngerð av lógum og kongligum og ministeriellum anordningum, uttan mun til undir hvørjum navni tær vóru sendar út (anordningar, opin brøv, almannakunngeringar, kunngerðir, plakatir, reglement, regulativ, instruksir, viðtøkur o.s.fr.). Heldur ikki henda lóg gav kongi ella teimum kongliga útnevndu embætismonnunum í Føroyum heimild til at seta stjórnarskráir í gildi.

Henda lóg varð avloyst við lóg nr. 735 frá 6/12 1989 um kunngerding av lógum, anordningum og kunngerðum í Føroyum.

Skipanin er fullkomiliga óbroytt og tí í besta samsvari við arvaeinaveldislógina frá 1662.

Stjórnarskráarandsagnarligar lógir í Grønlandi og Føroyum

Sambært Max Sørensen (1913-81), sum í so máta er samdur við lögfrøðingar um allan heim, kann ein nýggj stjórnarskrá ikki gerast av tí vanligu lóggávvaldinum, men bert av tí valdi, sum hevur heimild at gera eina stjórnarskrá. Her kann verða víst til dómin í hægstarætti í USA í 1893 í málinum *Marbury v. Madison* (Heffner 1959: 74-83) eins og til dómin í hægstarætti Danmarkar í 1999 í Tvindmálinum (*Ugeskrift for Retsvæsen* 1999: 841).

Av tí at henda regla er galdandi um allan heim, er hon sjálvsagt eisini galdandi í Grønlandi og Føroyum.

Tann stjórnarskrá, sum Grønland og Føroyar høvdu í 1814, kann tí bert verða avtikin av einum stovni, sum hevur heimild til at gera eina nýggja stjórnarskrá, og tað er ein rikisdagur, sum íbúgvarnir hava valt. Kemur hann saman og samtykkir nýggja stjórnarskrá í staðin fyri ta galdandi arvaeinaveldislógina frá 1661/62, so er hetta tann nýggja stjórnarskráin.

Hetta er ikki hent, og tí er stjórnarskrá Grønlands og Føroya óbroytt síðan tann 14. januar 1814.

Hóast tað verður ført fram, at stjórnarskrá Danmarkar er sett í gildi í Grønlandi og Føroyum.

Hetta er fyri ein part rætt. Við tí heimild, sum kongur hevur til at seta vanligar lógir í gildi í Grønlandi og Føroyum hevur hann heimilað

ráðharrum sínum at kunngera í Føroyum tær stjórnarskráir, sum gjørdar eru fyri kongsríkið Danmark í 1849, 1855, 1863, 1866, 1915, 1920. Stjórnarskráin, sum nú er galdandi, tann frá 5. juni 1953, er harumframt eisini kunngjørd í Grønlandi.

Stjórnarskráin frá 5. juni 1849 varð tinglisin í sýslunum í Føroyum tann 1., 6., og 21. desember 1849 eins og tann 16. februar og 27. mars 1850 (Wang 1988: 156, Thorsteinsson 1990: 161).

Á heysti 1850 varð uppskot um lóg um ríkisdagsval í Føroyum framlagt á ríkisdegi. Í landstinginum mótmælti A. S. Ørsted, at føroyingar skuldu koma inn undir hesa nýggju skipan, uttan at teir yvirhøvur høvdu havt nakran kans til at siga, hvørt teir skoyttu um at fáa eina slíka umboðan. Hetta gav innanríkisráðharranum Matthías Hans Rosenørn (1814 - 1902) høvi til at føra fram: "Tað ber ikki til at sýta fyri, at tann skipan, sum hetta vallógaruppskot miðar móti, og sum stjórnarskráin uttan iva hevur havt í hyggju, kann hava síni lýti. Skal henda skipanin eyðmerkjast, so mugu vit allarhelst siga, at talan er um eina lóggávueind, men dentur má leggjast á, at talan als ikki er um nakra innliming" (Rigsdagstidende 1850, Landstingets Forhandlinger: 874). Hann sigur enntá, at henda skipanin "gevur Føroyum nágreiniliga somu støðu, sum tær higartil hava havt" (ibid: 875).

Tað var Rosenørn, sum hevði givið boð um, at junistjórnarskráin skuldi verða tinglisin í Føroyum. Tað er tí áhugavert at síggja, at hann er so nógv í iva um, hvørjar avleiðingarnar av hansara tænastræðum hava verið fyri Føroya ríkisrættarlígu støðu. Tað kann leggjast afturat, at heldur ikki tann lóggávueind, sum hann helt seg síggja koma, varð sett í verk.

Hetta er ein sjálvsagdur lutur, tí tá ein stjórnarskrá bert er gjørd av tí vanligu lóggjevandi valdinum, hevur hon ikki gildi sum ein stjórnarskrá, men er bert galdandi sum ein vanlig lóg. Teir stovnar, sum skulu nýta hesa lóg, mugu síðan taka støðu til, í hvønn mun hon kann verða nýtt, uttan at nakað verður tikið frá tí galdandi stjórnarskránni.

Nógv av tí, sum stendur í donsku stjórnarskránni, kann uttan himpr verða sett í verk í Grønlandi og Føroyum av tí lóggávuvaldi, sum grønlendingar og føroyingar hava litið kongi til. Av tí at hann hevur jura majestatis, t.e. óavmarkað einaveldi, kann hann uttan iva gera av, at borgarnir t.d. skulu hava framsøgufrælsi. Ein slík regla er sjálvsagt gyldug, hóast hon er ein partur av eini lóg, sum hevur aðrar reglur, sum ganga ímóti stjórnarskránni og tí ikki eru galdandi.

Hvat skulu vit t.d. siga um grein 3 í tí nógaldandi donsku stjórnarskránni, sum setur í verk valdbýtislæruna hjá Montesquieu í stýrinum av danska kongsríkinum, soleiðis at kongur og fólkatingið hava lóggávuvaldið?

Í Grønlandi og Føroyum er tað framvegis kongur, sum hevur hetta vald. Tað er sjálvsagt eingin áseting, sum kann forða kongi at leggja lógaruppskot fyri fólkatingið, um so er, at hann heldur, at tað kann vera skilagott at fáa at vita, hvat ið fólkatingið heldur, men hann hevur sum kunnugt eisini gjørt av, at heimastýrini skulu hava ein part av hansara lóggávuvaldi. Valdið, sum heimastýrini hava, er tí ikki delegerað frá fólkatinginum, men frá kongi, sum hevur fingið tað litið upp í hendur frá íbúgvunum í Grønlandi og Føroyum.

Í hesum er einki nýtt. Í 1814 var eitt lögting í Føroyum, sum, av tí at tað hevði dómvald, hevði ávirkan á, hvørjar lógir vórðu tinglisnar í Føroyum. Tað hevði hóvað kongi at hildið uppi hesum demokratiska fyrbrigdi í sínum einaveldisstýri, men í 1816 hóvaði tað honum at leggja lögtingið niður. Í 1852 hóvaði tað kongi aftur at kalla tað saman, og ein lóg um hetta varð tinglisin í sýslunum. Tann fatan, at hetta lögting bert var ein kommunalur stovnur, fekk ikki undirtøku frá kongsins lögmláráðherra, sum tann 29. mars 1860 segði, at lögtingið er "ein stovnur, sum umboðar fólkíð. Aðalstarv tess er at vera við til at geva ráð lóggávu viðvíkjandi, hóast tað harumframt viðger og avger kommunal mál" (Lovsamling 1901: 147 f.).

Úrslitið er, at allar lógir, sum eru komnar í gildi í Føroyum frá 1814 og fram til í dag, væl og virðiliga hava verið gjørdar av tí einavaldandi konginum og teimum, sum hann hevur givið heimild til at útinna sítt lóggávuvald.

Í Grønlandi hevur tað altíð verið knæsett, at tey, sum har búgva, hava sítt egna lóggávuvald, tí hjá dómstólunum hevur siðvenjurætturin altíð verið ein partur av rættargrundarlagnum. Men tær lógir, sum kongur setti í gildi í Grønlandi, vórðu sendar til koloniirnar. Tað hevur ikki verið nøkur serliga ásett mannagongd fyri, hvussu hesar lógir skuldu kunngerast, og tí vórðu tær prentaðar í donsku lógtíðindunum, men vóru sjálvsagt ikki galdandi fyri íbúgvarnar, fyrr enn tær spjaddu koloniirnar høvdu fingið boðini (Karnov 2001: 86, note 12).

Traktatir, sum áleggja "Danmark 2" demokrati

Í demokratiskum ríkjum ber til at leggja ivamál um, hvørt lógir eru sambærlicar við stjórnarskrá, fyri óheftar dómstólar. Men sambært teirri í Grønlandi og Føroyum galdandi stjórnarskrá er alt dómvald hjá kongi, sum

eisini hefur lógávvaldið. Dómstólar, sum hava heimild til at viðgera vanlig rættarmál í Grønlandi og Føroyum, eru tí ógegnigir, tá spurningurin er, hvørt kunngjardar lógir eru sambærlicar við ta her galdandi stjórnarskrá.

Hetta er eitt av mongum prógvum fyri, at tann stjórnarrættarliga støðan, sum Grønland og Føroyar hava, ikki er sambærlic við tær skyldur, sum Danmark gekk undir í 1945 við at gerast eitt av teimum upprunaligu limalondunum í felagsskapi Sameindu Tjóða. Í grein 55 í sáttmálanum átaka limalondini sær at "stimbra almenna virðing fyri mannarættindunum og grundleggjandi frælsisrættindum, og at tey verða hildin". Og í grein 21 í heimsyvirlýsingini um mannarættindi verður sagt: "Fólksins vilji skal vera tað stóðid, valdið hjá stýrinum stendur á; hesin vilji skal vera sýndur í regluligum og ófalsaðum valum, har valrætturin skal vera almennur og eins, og valini skulu vera loynilig ella við samsvarandi frælsum valhátti."

Tað mest grundleggjandi frælsi, sum yvirhovur ber til at ímynda sær, er frælsi til sjálvur at gera av, hvørjari stjórnarskrá livast skal undir.

Hetta frælsið høvdu grønlendingar og føroyingar sum borgarar í Noregs ríki til tann 14. januar 1814, og sambært dóminum í Haag í 1933 skuldi rættarliga støða teirra verið óbroytt.

Men tá Danmark fekk nýggja stjórnarskrá í 1953, varð hon lögð út til fólkaatkvøðu. Fyri at stjórnarskráin kundi gerast, skuldu 45% av veljarunum atkvøða ja. Uppskotið varð samtykt, av tí at 46% greiddu ja-atkvøðu. Men í Grønlandi og Føroyum varð henda stjórnarskrá aftaná við kongligari fyriskipan sett í gildi sum vanlig lóg, hóast hon ikki hevði verið lögð fyri teir grønlendsku veljararnar, og hon í Føroyum bert hevði fingið undirtøku frá 6,7% av veljarunum.

Danmark hefur háveldisstaðfest Sáttmála Sameindu Tjóða og heimsyvirlýsingina um mannarættindi eins og altjóða sáttmálan um borgaralig og politisk rættindi uttan at taka nakað fyrivarni um, at hesar traktatir ikki skulu vera galdandi í Grønlandi og Føroyum. Danmark hefur tí móttvegis altjóða rættarsamfelagnum átakið sær at síggja til, at tey, sum búgva í Grønlandi og Føroyum, sjálvi skulu avgera sína stjórnarskrá.

Tað er ivingasamt, hvørt tað er sambærlicgt við hesa skyldu, at danska stjórnin heldur fast við, at stjórnarskráin í Grønlandi og Føroyum framvegis skal vera tann, sum varð samtykt í 1661/62.

Tað er tí einki at undrast á, at mannaættindanevnd Sameindu Tjóða hevur sagt seg ynskja at fáa meir at vita, hvussu tað gongst at fáa ásetingarnar í sáttmálanum um borgaralig og politisk ættindi at gera sítt árin galdandi í Føroyum (sjá UN document CCPR/CO/70/DNK of October 31, 2000), og hevur sagt seg harmast um, "at so lítið er at frætta um, hvat danska stjórnin hevur gjørt fyri at kunna um sáttmálan og verksetingina av honum í Føroyum" (Guðmundur 2001: 53).

Tað er tí í tøkum tíma at viðurkenna, at tað grønlandska og tað føroyska fólkíð eru ein lögfrøðilig eind, sum hevur eitt rættarlíga væl grundað krav upp á sjálv at velja ríkisdag, sum kann taka støðu til, hvør stjórnarskrá skal vera galdandi hjá teimum.²

2

Keldur

Andersen 1954: Poul Andersen: Dansk Statsforfatningsret, Keymannahavn 1954.

Berlin 1911: Det norske og danske Rigsraads Stilling til Island. Et Bidrag til Belysning af Islands statsretlige Stilling indtil Enevældens Indførelse eftir Dr. jur Knud Berlin, professara Keymannahavn 1911.

Berlin 1932: Danmarks Ret til Grønland. En Udredning af Grønlands, Islands og Færøernes Stilling til Norge og Danmark for og nu eftir Dr. jur Knud Berlin, professara, Keymannahavn 1932.

Berlin 1933: Knud Berlin: Den dansk-islandske Forbundslov af 30. November 1918. Tredie gennemsete Udgave. Nyt nordisk Forlag Arnold Busck. Keymannahavn 1933. (1. útg. 1920, 2. útg. 1924).

Bilag til duplikk 1932: Bilag til den norske regerings duplikk angående den rettslige status for visse dele af Østgrønland. Fremlagt for den faste domstol for mellemfolkeligt retspleje den 14. oktober 1932. Oslo 1932.

Bobé 1936: Meddelelser om Grønland. Udgivne af Kommissionen for videnskabelige Undersøgelser i Grønland, bind 55, Keymannahavn 1936, pp. 1-34. Indledning nr. 1 til Diplomatarium Groenlandicum 1492-1814.

Castberg 1964: Frede Castberg: Norges Statsforfatning, 3rd edition, Oslo 1964.

Eastern Greenland 1933: Cour Permanente de Justice Internationale – Série A/B Arrêts, Ordonnances et Avis Consultatifs — Fascicule N° 53 Statut Juridique du Groenland oriental — Arrêt du 5 Avril 1933 XXVime Session 1933 XXVith Session / Judgment of April 5th 1933, Permanent Court of International Justice — Series A./B. Judgments, Orders and Advisory Opinions — Fascicule No. 53 Legal Status of Eastern Greenland — Leyde Société d'éditions A. W. Sijthoff / Leyden A. W. Sijthoff's Publishing Company.

Gad 1946: Det grønlandske Selskabs Skrifter XIV. Grønlands historie. En oversigt fra ca. 1500 til 1945 eftir Finn Gad. Einar Munksgaard's Publishing Co, Keymannahavn MCMXLVI.

Gad 1978: Finn Gad: Grønlands Historie I. Indtil 1700. Keyptmannahavn, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 1978.

Geater and Crosby 2001: Alasdair Geater and Scott Crosby: Self-determination and Sub-sovereign Statehood in the EU with particular reference to Scotland and passing reference to the Faroe Islands. 1 FLR (2001) 11.

Gebhardi 1777: Kongerigerne Danmarks og Norges samt Hertugdømmene Slesvigs og Holsteens Historie indtil vore Tider ved Professorerne Gebhardi og Christiani. Indeholdende det Første Bind af Kongeriget Norge. Odense, paa Christian Iversens Forlag. 1777. Kongeriget Norges Historie ved L. A. Gebhardi Professor ved Ridder-Academiet i Lüneborg, og Medlem af det historiske Institut til Göttingen. Første Bind. Oversat paa Dansk af Joh. Ernst Heilmann, Sognepræst for Lunde Meenighed i Fyen, og aldeles af Forfatteren selv omarbejdet og forbedret. Odense, paa Christian Iversens Forlag. 1777, saa og at finde i Lübeck og Leipzig udi samme Compagnie-Boghandling.

Gebhardi 1778: Kongerigerne Danmarks og Norges samt Hertugdømmene Slesvigs og Holsteens Historie indtil vore Tider ved Professorerne Gebhardi og Christiani. Indeholdende Kongeriget Norge indtil den calmarske Forening. Andet og sidste Bind. Odense, paa Christian Iversens Forlag. 1778. Kongeriget Norges Historie ved L. A. Gebhardi Professor ved Ridder-Academiet i Lüneborg, og Medlem af det historiske Institut til Göttingen. Andet og sidste Bind. Oversat paa Dansk af Joh. Ernst Heilmann, Sognepræst for Lunde Meenighed i Fyen, og aldeles af Forfatteren selv omarbejdet og forbedret. Odense, paa Christian Iversens Forlag. 1778. saa og at finde udi samme Compagnie-Boghandling i Lübeck og Leipzig.

Geheimearchiv 1856-60: Aarsberetninger fra Det Kongelige Geheimearchiv, indeholdende Bidrag til dansk Historie af utrykte Kilder. Udgivet av C. F. Wegener. Vol. 2. Keyptmannahavn. MDCCCLVI-MDCCCLX.

Guðmundur 2001: Guðmundur Alfredsson: The Faroese People as a Subject of Public International Law 1 FLR (2001) 45.

Gustafsson 1985: Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in History, 33. Harald Gustafsson: Mellan kung och allmoge – ämbetsmän, beslutsprocess och inflytande på 1700-talets Island, Almquist & Wiksell International Stockholm 1985, ISBN 91-22-00737-7, ISSN 0491-0842

Haag-dommen 1933: Haag-Dommen af 5. April 1933 om Østgrønlands Retsstilling. Udgivet paa Dansk ved Udenrigsministeriets Foranstaltning. Umsett til dansk af Gustav Rasmussen. Keyptmannahavn MCMXXXIII.

Heffner 1959: A Documentary History of the United States. An expanded edition by Richard D. Heffner, 1952, 1956, New York 1959.

Himmelstrup og Møller: Danske forfatningslove 1665 - 1953. With introductions by Jens Himmelstrup, Dr. jur. & phil. [and] Jens Møller, former keeper of the parliamentary records. Second revised edition. Keyptmannahavn 1958.

Karnov 2001: Karnov's lovsamling. Ed. Bo von Eyben, Jan Petersen and Jorgen Norgaard Vol. 1. Sixteenth ed. Forlaget Thomson, ISSN 0904-4736, ISBN 87-619-0243-8. Keypmannahavn 2001.

Larousse 1972: Grand Larousse de la langue française en six volumes. Paris 1972.

Lovsamling 1901: Færøsk Lovsamling. Indeholdende særlige for Færøerne gældende Love og administrative Bestemmelser. Med Understøttelse af Justitsministeriet udgivet af Færøernes Lagting ved T. E. Bang, Sørenskriver og C. Barentsen, Amtmand. Keypmannahavn 1901.

Ross 1966: Dansk statsforfatningsret I – II. Alf Ross. 2nd revised ed., Keypmannahavn 1966.

Ross 1967: Studiebog i International Ret. En samling af retsafgørelser og andet materiale til brug for undervisningen i folkeret og international privatret. 2nd ed. – 2nd. impression. Alf Ross – Isi Foigel – Allan Philip. Keypmannahavn 1967.

Ross 1972: Alf Ross: Lærebog i Folkeret, almindelig del. 4th ed. – 3rd impression, Keypmannahavn 1972.

Schlegel 1827: Danmarks og Hertugdømmenes Statsret med stadigt Hensyn til deres ældre Forfatning. Ved Johan Fred. Vilhelm Schlegel, Conferentsraad Dr. og Professor i Lovkyndighed ved Kiøbenhavns Universitet, overordentlig Assessor i højeste Ret, Ridder af Dannebrog. Medlem af den Kgl. Arne-Magnæanske Commission, af det Kgl. danske Videnskabers Selskab og af det for Fædrelandets Historie og Sprog, det Kgl. Norske, det Skandinaviske Litteratur-Selskab, det Nordiske Oldskrift-Selskab, og Æresmedlem af det Islandske Litteratur-Selskab. Første Deel, Kiøbenhavn 1827.

Svabo 1970: Dictionarium færøense. Færøsk-dansk-latinsk ordbog af J. C. Svabo. Published from handwritten manuscripts by Chr. Matras, II Introduction and indexes. Munksgaard - Keypmannahavn 1970. Sørensen 1973: Max Sørensen: Statsforfatningsret, 2nd ed. by Peter Germer, The Law Society's Publishing Co., Keypmannahavn 1973.

Thorsteinsson 1990: North Atlantic Monographs, 2. Jákup Thorsteinsson: Et Færo som Færo. Studier i Færøernes forfatningsmæssige stilling i forhold til Danmark 1834-1852. SNAI - North Atlantic Publications and Aarhus University Press, Aarhus 1990.

Wang 1988: Zakarias Wang: Stjórn málafróði, Hógvík 1988.

Webster 1979: Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language. Unabridged. Second Edition, Simon and Schuster, New York 1979.

Year-Book 1989-90: The Statesman's Year-Book. Statistical and Historical Annual of the States of the World for the Year 1989-90. Edited by John Paxton, Macmillan Reference Books, ISBN 0-333-39153-5, London 1989.

Orsted 1850: For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed. En historisk statsretlig Undersøgelse af Dr. juris Anders Sandøe Orsted. Gehejme-Conferentsraad. Kjøbenhavn 1850.

Hóttá serskattaskipanir rættartrygdina?

I Inngangur

II Skiparakstur

III Kolvetnisvirksemi

IV Hevur tilgongdin ávirkað rættartrygdina?

V Líkareglan og framskygni

I Inngangur

Seinnu árinu eru alsamt fleiri serreglur viðvíkjandi inntøkuskatti settar í gildi í Føroyum. Hesar serreglur snúgvu seg fyrst og fremst um skatting av inntøkum av skiparakstri og skatting av inntøkum av kolvetnisvirksemi. Hvat inntøkum av skiparakstri viðvíkir, verður sipað til reglurnar um Føroysku Altjóða Skipaskrána (FAS), sum settar vórðu í gildi í byrjanini av 90-árunum² og reglurnar um skatting av hýrum (veiðinntøkum og inntøkum umborð á útlendskum skipum), sum settar vórðu í gildi í seinnu helvt av 90-árunum³. Hvat skatting av inntøkum av kolvetnisvirksemi viðvíkir, varð serlógsgáva fyrstu ferð sett í gildi 19. februar 1999⁴.

Ætlanin við hesi grein er at greiða frá innihaldinum í serreglunum og kanna, um henda tilgongd hóttir rættartrygdina á skattaøkinum.

¹ Advokatur hjá Faroec Law.

² Sí logtingslóg nr. 77 frá 10.03.1993.

³ Sí logtingslóg nr. 168 frá 30.12.1997.

⁴ Sí logtingslóg nr. 26 frá 21.04.1999 (Kolvetnisskattalógin), sum broytt við logtingslóg nr. 26 frá 7.03.2000 og logtingslóg nr. 16 frá 14.02.2000 (Kolvetnisskattafyrisingarlógin).

II Skiparakstur

Serreglurnar á hesum øki snúgva seg partvíst um FAS og partvíst um ymiska skattliga viðgerð av hýrum. FAS-skipanin gongur í stuttum út upp á, at reiðarar undir skipanini fáa afturbornan⁵ ein part av útgoldnu hýrunum, og serskattin av hýrum⁶ gongur í stuttum út upp á, at hýran hjá manningini verður skattað lagaligari enn lønarinntøkur á landi. Grundgevingin fyri at fremja hesar serreglur hevur í báðum førum verið at skapa kappingarføri millum føroyskar og útlenskar skattaborgarar⁷.

A Føroyska Altjóða Skipaskráin FAS

A. 1. Afturbering til reiðaran

Eftir hesi skipan hevur føroyskur reiðari rætt til at fáa afturbornan ein part, sum í lötuni er 28%⁸, av hýruni, hann rindar manning, sum ger tænastru

1) umborð á skipi, skrásettum í Føroysku Altjóða Skipaskránni FAS⁹

ella

2) umborð á skipi, sum er 100 skrásett tons brutto ella meira, tó ikki fiskiskipi, sum er skrásett uttanlands, men sum við ongari manning verða leigað av føroyskum reiðaravirki (bareboatskráseting).

Tað er beinleiðis ásett í Skattalógini, at reglurnar um afturbering eru ikki galdandi fyri tænastru útinta

1) umborð á skipi skrásettum við heimstaði í Føroyum, sum við ongari manning verður leigað útlenskum reiðaravirki til ferðafólka- og/ella farmaflutning

ella

2) umborð á boripallum í føroyskum sjóøki.

Onnur treyt fyri at koma undir FAS er, at avvarðandi *reiðari* er búfastur í Føroyum. Er reiðariíð ein vinnufelagsskapur, skal hesin verða skrásettur og

⁵ Sí Skattalógina, § 63a.

⁶ Sí Skattalógina, §§ 25a og 25b.

⁷ Sí viðmerkingar landsstýrisins til lógaruppskotini viðvíkjandi ávíkavist FAS-skipanini og serskattin av hýrum í Løgtingstíðindum 1991, bls. 246 og Løgtingstíðindum 1997, bls. 427. Skattafrítøkan av DIS-inntøkum varð sett í gildi við lögtingslóg nr. 119 frá 3. oktober 1988.

⁸ Sí Skattalógina, § 63a, stk. 3, jbr. kunngerð nr. 6 frá 15.02.1996.

⁹ Sí Skattalógina, § 63a, stk. 1.

veruliga leiðslan hava høvuðssæti í Føroyum. Eisini skal avvarðandi *manning* hava skattskyldu¹⁰ til Føroya.

A. 2. Skatting av manning

Hýran hjá manningini undir FAS-skipanini¹¹ verður lækkað við 15%, áðrenn skattur verður roknaður. Tann parturin av hýruni, sum er omanfyri 500.000 kr., verður tó ikki lækkaður. Tann soleiðis uppgjörda skattskylduga inntøkan verður skattað eftir vanligu skattastiganum. Er talan um manning undir avmarkaðari skattskyldu til Føroya, verður skatturin 42% av tí soleiðis lækkaðu inntøkuni¹².

B Skatting av hýrum

Hesar broytingar, sum komu í gildi 1. januar 1998, høvdu við sær, at hýrur eftir hetta skulu skattast upp á fimm ymiskar mátar, tí at skilnaður skal gerast millum 1)veiðinntøkur¹³ og aðrar lønarinntøkur, vunnar á sjónum umborð á ávikavist 2)skipum undir FAS-skipanini¹⁴, 3)útlenskum skipum¹⁵, 4)føroyskum skipum (tó ikki fiskiskipum), sum ikki eru undir FAS-skipanini og 5) skipum undir donsku altjóða skipaskránni DIS¹⁶.

B. 1. Veiðinntøka

Veiðinntøka umborð á fiskifari verður, á sama hátt sum greitt er frá frammanfyri um skatt av manningarhýrum umborð á skipum undir FAS, lækkað við 15%, áðrenn skattur verður roknaður. Eisini í hesum føri er tað einans parturin, sum er 500.000 kr. ella lægri, ið verður lækkaður. Tann soleiðis uppgjörda skattskylduga inntøkan verður skattað eftir vanligu skattastiganum. Tað sama ger seg galdandi viðvíkjandi avmarkaðari skattskyldu, sum umrøtt er frammanfyri um skatting av manning undir FAS-skipanini.

B. 2. Hýra vunnin umborð á skipi undir FAS

Víst verður á umrøðuna av FAS-skipanini frammanfyri.

B. 3. Hýra vunnin umborð á útlenskum skipi, tó ikki fiskiskipi

¹⁰ Fulla ella avmarkaða skattskyldu til Føroya.

¹¹ Sí Skattalógina § 25a, stk. 7, jbr. § 60, stk. 1, nr. 9), jbr. kunngerð nr. 117 frá 14.12.2000.

¹² Sí Ásetingarlógina § 8, stk. 1.

¹³ Sí Skattalógina § 25a, jbr. § 60, stk.1, nr. 9), jbr. kunngerð nr. 117 frá 14.12.2000.

¹⁴ Sí notu 8.

¹⁵ Sí Skattalógina, § 25b.

¹⁶ Sí Skattalógina, § 154, stk. 2. ið ásetir, at samlaði inntøkuskatturin lækkar við teirri upphædd, sum lutfalsliga fellur á DIS-inntøkuna.

Árliga hýran hjá manningini umborð á útlenskum skipi av slíkum slaggi verður fyrst lækkað við 50.000 kr. Hartil kann hon lækkast við 15% upp til 200.000 kr. og við 8% av restini upp til 350.000 kr. Tann soleiðis uppgjörda skattskylduga inntøkan verður hereftir skattað við 35%¹⁷.

Við útlensk skip av hesum slag eru at skilja skip, sum bert verða nýtt til vinnuligan flutning av persónum og/ella góðsi millum føroyska og útlenska havn ella millum útlenskar havnir, herundir skip, sum verða nýtt sum bjargingskip, og ikki eru heimahoyrandi í Føroyum. Men eisini útlensk skip og annar útbúnaður, sum verða nýtt í sambandi við rannsókn og úttøku av kolvetni uttan fyri føroyskt sjóoki, eru at rokna sum útlensk skip í hesum høpi.

B. 4. Hýra vunnin umborð á føroyskum skipi, tó ikki fiskiskipi, sum ikki er undir FAS-skipanini

Hesar hýrur verða sum higartil skattaðar sum lønarinntøkur á landi.

B. 5. Hýra vunnin umborð á skipi undir DIS

Skattur av hýru vunnari umborð á skipi undir DIS-skipanini verður sum higartil 0 kr.

III Kolvetnisvirksemi

Eftir serreglum verður skattlagt alt virksesemi á føroyskum øki, sum hevur við forkanning, leiting og framleiðslu av kolvetnum og av virksesemi knýtt at hesum at gera. Reglurnar víðka vanligu skylduna at rinda skatt til landskassan, so øll, sum á føroyskum øki (sjóoki, havbotni, undirgrund og føroyskum meginlandsstöði) hava við kolvetnisvirksemi at gera, ella virksesemi, sum er knýtt at hesum virksesemi, koma undir skyldu at rinda skatt til landskassan, hóast tey eftir vanligu skattareglunum ikki hava hesa skyldu.

Inntøkurnar í sambandi við leiting og kolvetnisframleiðslu verða býttar sundur í tveir inntøkubólkar. Í øðrum bólkinum er inntøka, sum stavar beinleiðis frá at gagnnýta tilfeingið (§ 4-inntøkur), og í hinum bólkinum eru “avleiddar inntøkur”, til dømis frá gjørdum kanninum (og sølu av úrslitum), veitingartænastu og øðrum tænstulíkum virksesemi.

A § 4-inntøkur

Hesar inntøkur eru:

a) inntøkur av fyrstu sølu av framleiddum kolvetnum,

¹⁷ Sí Skattalógina § 25b. stk. 1. jbr. § 33. nr. 13). jbr. Ásetingarlógina § 1. stk. 2.

- b) inntøka, sum er ásett sum ein partur av framleiddum kolvetnum ella virðinum á tí,
- c) vinningur ella tap við beinleiðis ella óbeinleiðis at lata frá sær loyvisbræv, loyvi ella rættindi til at forkanna, leita eftir ella framleiða kolvetni og
- d) vinningur ella tap við sølu av rakstrargøgnum, skipum og bygningum, sum bert verða nýtt í sambandi við forkanningar-og leitingarvirksemi og til framleiðsluna av kolvetni.

§ 4-inntøkur verða skattaðar við 27%¹⁸, og tað ger ongan mun, um hin skattskyldugi er eitt vinnufelag, ella talan er um eitt persónliga rikið virki. Henda inntøka verður gjørd upp fyri seg, og inntøkuskatturin verður roknaður fyri seg av hesi inntøku. Ein avleiðing av hesum er, at hall frá øðrum virksemi kann ikki flytast yvir til frádátt í § 4-inntøku, tá skattskylduga inntøkan skal gerast upp¹⁹. Skattur skal rindast árið eftir í trimum gjøldum ávikavist 1. oktober, 1. november og 1. desember.

B “Avleiddar inntøkur”

Hesar inntøkur eru stutt sagt allar aðrar inntøkur av kolvetnisvirksemi enn áðurnevndu § 4-inntøkur.

Trupult kann tó vera at gera av, eftir hvørjum skattastigi “avleidda inntøkan” skal skattast, tí møguleikarnir eru fleiri alt eftir, um talan er um løntakara ella vinnurekandi, um tann vinnurekandi rekur virksemi í einum vinnufelag ella sum persónliga rikið virki, og um løntakarinn ella tann vinnurekandi einans hevur skattskyldu eftir kolvetnislógini ella eisini eftir vanligu skattalóggávuni.

B. 1. Skattskylda eftir bæði kolvetnisskattalógini og vanligu skattalóggávuni

Er løntakarinn ella tann vinnurekandi skattskyldugur eftir bæði kolvetnisskattalógini og vanligu skattalóggávuni, verða “avleidda inntøkurnar” roknaðar upp í aðrar inntøkur og skattaðar sum vanligt. Talan kann tó vera um ymisk skattastig alt eftir, um skattgjaldarin er undir fullari ella avmarkaðari skattskyldu til Føroya, og um tann vinnurekandi rekur virksemi í einum vinnufelag ella sum persónliga rikið virki. Løntakarar og sjálvstøðug vinnurekandi við fullari skattskyldu rinda stígandi skatt upp í 50%²⁰ av skattskyldugu inntøkuni, men løntakarar og sjálvstøðug

¹⁸ Sí Kolvetnisskattalógina, § 11, stk. 3. § 4 inntøkur kunnu eisini koma undir serskattung, jbr.

§§ 10a-f í Kolvetnisskattalógini.

¹⁹ Men hall frá kolvetnisvirksemi kann flytast yvir á aðrar inntøkur.

²⁰ Sí Ásetingarlógina, § 1, jbr. Skattalógin § 54, stk. 2, ið ásetir skattaloft upp á 50%.

vinnurekandi við avmarkaðari skattskyldu rinda 42%²¹ av bruttoinntøkuni. Vinnufeløg rinda ein skatt, sum er 20%²² av skattskyldugu inntøkuni uttan mun til, um tey eru undir fullari ella avmarkaðari skattskyldu til Føroya ella einans eru skattskyldug eftir kolvetnisskattalógini.

B. 2. Skattskylda einans eftir kolvetnisskattalógini

B. 2. a. Løntakarar

Er løntakarin einans skattskyldugur eftir kolvetnisskattalógini og arbeiðir fyri ein arbeiðsgevara, sum ikki hevur heimating í Føroyum, verður bruttoinntøkan hjá løntakaranum skattað endaliga við 35%²³. Tað merkir eisini, at løntakarin skal ikki lata inn sjálvuppgávu, men at avvarðandi arbeiðsgevari skal ávísa lønina ígjøgnum føroysku skattaskipanina, so skatturin á tann hátt kann verða afturhildin.

B. 2. b. Vinnurekandi

Sjálvstoðug vinnurekandi, sum einans eru skattskyldug eftir kolvetnisskattalógini, rinda skatt av “avleiddum inntøkum” við einum skattastigi, sum er 35%²⁴, men vinnurekandi, sum reka virkseml í einum vinnufelag, og sum einans eru skattskyldug eftir kolvetnisskattalógini, rinda skatt av “avleiddum inntøkum” við einum skattastigi, sum er 20%²⁵.

B.3. Skattskyldan stóran týdning fyri skattastigið

Av umrøðuni frammanfyri sæst, at stóðan viðvíkjandi skattskylduni hevur stóran týdning fyri skattastigið av avleiddum kolvetnissinntøkum hjá løntakarum og sjálvstoðugum vinnurekandi, ið reka vinnuna sum persónliga rikið virki, tí lægra skattastigið upp á 35% er fyri tað persónliga ríkna virkið treytað av, at tann vinnurekandi einans er skattskyldugur eftir kolvetnisskattalógini, og fyri løntakaran, at hann harafturat arbeiðir fyri ein arbeiðsgevara, sum ikki hevur heimating í Føroyum. Í somu løtu hesir skattgjaldarar eisini koma undir avmarkaða ella fulla skattskyldu eftir

²¹ Sí Ásetingarlógina, § 8, stk. 1.

²² Sí Ásetingarlógina, § 5, sum tó ásetir, at eitt skattastig upp á 20% er treytað av, at avvarðandi vinnufelag hevur ein skrásettan partapening upp á 80.000 kr. ella meira. Feløg við skrásettum partapeningi, sum er lægri enn 80.000 kr. skulu rinda 49% í skatti. Í FLR vol. 1 no. 3, 2001 í grein um avskrivningar hjá útlenskum felogum, vísir Ashjorn Olsen í notu 4 av rottum á, at hetta er minni enn so altíð galdandi fyri útlensk felog, t.d. í Stórabretlandi.

²³ Sí Kolvetnisskattalógina, § 11, stk. 2.

²⁴ Sí Kolvetnisskattalógina, § 11, stk. 1.

²⁵ Treytað av, at partapeningurin er 80.000 kr. ella hægri, jbr. notu 18.

vanligu skattalóggávuni, fer skattastigið upp á ávikavist 42% ella undir stígandi skatti upp í 50%.²⁶

IV Hevur tilgongdin ávirkað rættartrygdina?

Tað sæst av gjøgnumgongdini av broytingunum, sum framdar eru av føroysku inntøkuskattareglunum seinnu árinum, at tær ávirka skattligu støðuna hjá bæði løntakarum og vinnurekandi. Talan er um broytingar, sum víkja frá teimum inntøkuskattareglum, sum annars hava verið galdandi. Partvíst er talan um serreglur, sum geva skattligar fyrimunir fyri ein bólk av skattgjaldarum, sum tekst við skiparakstur, og partvíst er talan um at víðka skattagrundarlagið við at skatta inntøkur av kolvetnisvirksemi, hóast hesar reglur eisini geva fyrimunir, tá slíkt virksemi verður útint á landi (skattastig upp á 35% móttvegis 42% sum avmarkað skattskyldugur) í Føroyum, og ávísar treytir eru loknar.

Tað kann hava skattligan og við hesum peningaligan týdning, bæði tá tað snýr seg um skiparakstur og tá tað snýr seg um kolvetnisvirksemi, hvussu tey vinnurekandi bygnaðarlíga hava skipað seg, hvar arbeiðstólini eru heimahoyrandi/skrásett, hvar virksemi landafrøðiliga fer fram og í hvussu langa tíð o.s.fr. Sama ger seg galdandi hjá løntakarum. Hjá teimum hevur tað skattligan og sostatt peningaligan týdning, um teir t.d. eru mynstraðir við skípi undir FAS- ella DIS-skipanini, og tað hevur skattligan og sostatt peningaligan týdning fyri løntakara, um hann t.d. einans er skattskyldugur eftir kolvetnisskattalógini og ikki arbeiðir fyri arbeiðsgevara, sum hevur heimating í Føroyum, ella eisini eftir vanligu skattalóggávuni í Føroyum.

Ein spurningur, sum kann vera áhugaverdur at seta, er, hvussu serskattaskipanirnar út frá einum yvirskipaðum sjónarmiði ávirka grundreglur, sum vit vanliga meta sum týdningarmiklar fyri rættartrygdina.

Eg skal royna at lýsa henda spurning við tveimum hugsaðum dómum:

Dømi 1:

Ein útlendskur sjálvstøðugur vinnurekandi hevur einans “avleiddar inntøkur” eftir kolvetnisskattalógini, sum stava frá virksemi í Føroyum, ið varir stytri enn 180 dagar innan fyri eitt 12 mánaða tíðarskeið (hevur í stutt skeið uppgávur í sambandi við frálandsvinnu). Virksemið verður útint á landi, men hann hevur ikki heimating í Føroyum.

²⁶ Ein skattgjaldari kann hava avmarkaða skattskyldu ein part av árinum og einans hava skattskyldu eftir kolvetnisskattalógini ein annan part av árinum. Hann vil tá rinda ávikavist 42% og 35% í skatti.

Spurningurin er, um tann sjálvstøðuga vinnurekandi einans er skattskyldugur eftir kolvetnisskattalógini ella eisini eftir vanligu skattalóggávuni. Sum ávíst omanfyri, hevur tað týdning fyri skattastigið av teirri “avleiddu inntøkuni”, um tann sjálvstøðuga vinnurekandi einans er skattskyldugur eftir kolvetnisskattalógini ella eftir bæði kolvetnisskattalógini og vanligu skattalóggávuni.

Svarið upp á spurningin er, at tann sjálvstøðuga vinnurekandi útlendingurin *kann* vera einans skattskyldugur eftir kolvetnisskattalógini og við hesum rinda 35% í skatti av skattskyldugu inntøkuni. Men treytin er tá, at hann við sínum virkseminum í Føroyum ikki hevur stovnað ein sokallaðan “fastan rakstrarstað” í Føroyum. Tí, um so er, at skattavaldið metir, at hann við sínum virkseminum í Føroyum hevur stovnað fastan rakstrarstað í Føroyum, kemur hann undir avmarkaða skattskyldu til Føroya og við hesum undir skyldu til at rinda 42% í skatti av skattskyldugu inntøkuni. Hinvegin kann sigast við vissu, at av tí at virkseminum varir stytri enn 180 dagar innan fyri eitt 12 mánaða tíðarskeið, kemur hann ikki undir fulla skattskyldu til Føroya. Talan kann tí í hesum dømi ikki verða um at rinda stígandi skatt upp í 50% av skattskyldugu inntøkuni.

Hevði tann sjálvstøðuga vinnurekandi útlendingurin rikið sítt virkseminum í einum vinnufelag, hevði skattastigið, uttan mun til um skattskyldan einans er eftir kolvetnisskattalógini ella eisini eftir vanligu skattalóggávuni, verið 20%²⁷ av skattskyldugu inntøkuni.

Fara vit at kanna, eftir hvørjum stigi starvsfólk hjá tí útlenska arbeiðsgevaranum verða skattað, koma eisini til sjónar ymiskir móguleikar:

- a) løntakarar, sum einans hava skattskyldu eftir kolvetnisskattalógini (t.d. útlendingar, sum koma og fara avstað við arbeiðsgevaranum), rinda ein endaligan skatt upp á 35% av bruttoinntøkuni,
- b) løntakarar, sum eisini hava skattskyldu eftir vanligu skattalóggávuni rinda *antin* 42% av bruttoinntøkuni (t.d. útlendingar, sum í stytri enn 180 dagar innan fyri eitt 12 mánaða tíðarskeið hava aðra enn “avleidda inntøku” eftir kolvetnisskattalógini) *ella* stígandi skatt upp í 50% av

²⁷ Treytað av, at partapeningurin er 80.000 kr. ella hægri, jbr. notu 18.

skattskyldugu inntøkuni (løntakarar við føstum bústaði í Føroyum).

Hinvegin hevur kolvetnisskattalógin við sær, at um t.d. somu útlendsku løntakarar komu til Føroya fyri at gera sama arbeiði í sama stutta tíðarskeið fyri ein føroyskan arbeiðsgevara (arbeiðsgevara, sum hevur heimating í Føroyum), høvdu teir verið skattaðir við 42% og ikki 35% av bruttoinntøkuni. Av tí at útlendski løntakarin í hesum dømi rindar lægri skatt av somu inntøku og fyri sama arbeiði hjá einum útlensskum arbeiðsgevara enn hjá einum føroyskum, vil slíkur munur í skattareglunum geva einum útlensskum arbeiðsgevara fyrimum fram um ein føroyskan arbeiðsgevara í kapping um t.d. at fáa eina arbeiðstøku í einum útboði um uppgávu frá einum oljufelag, sum hevur loyvi til at leita eftir og útvinna kolvetnir í føroyskum øki.

Dømi vísir eisini, at kolvetnisskattalógin kann geva bæði útlensskum vinnurekandi og útlensskum løntakara, sum í stytri tíðarskeið arbeiða á landi í Føroyum, fyrimum fram um aðrar útlendingar, sum koma undir vanligu skattalóggávuna, tí teir fyrr umrøddu skulu einans rinda 35%, men teir seinni umrøddu skulu rinda 42% av bruttoinntøkunum.

Dømi 2:

Í hesum dømi skal vísast á, hvussu hýran hjá føroyskum sjómonnum umborð á boripallum og/ella skipum innan kolvetnisfrálandsvinnu verður skattað.

Tá tað snýr seg um skip, er inntøkuskatturin ymiskur, alt eftir um skipið er skrásett í Føroyum ella uttanlands, og tá tað snýr seg um boripallar, er inntøkuskatturin ymiskur, alt eftir um boripallurin er skrásettur undir FAS/DIS ella ikki, og um boripallurin er í ella uttan fyri føroyskt sjóøki.

Er talan um skip skrásett uttanlands, sum bert verður nýtt til vinnuliga flyting av persónum og/ella góðsi millum føroyska og útlendska havn ella millum útlenskar havnir, verður hýran skattað við 35% aftan á ávisar lækkingar, jbr. II, B. 3.

Er talan um skip skrásett uttanlands, men sum við ongari manning er leigað av føroyskum reiðaravirki (bareboatskrásett), verður hýran skattað sum veiðinntøka, jbr. II, B.1. Hýrur hjá føroyskum sjómonnum umborð á skipum undir FAS, verða skattaðar á sama hátt, men hýrur hjá føroyskum

sjómonnum umborð á føroyskum skipi, tó ikki fiskiskipi, sum ikki er undir FAS, verða skattaðar, sum lønarinntøkur á landi.

Hýrur hjá føroyskum sjómonnum umborð á skipum undir DIS, verða ikki skattaðar yvirhøvdur.

Hýran umborð á boripalli, sum verður nýttur í sambandi við rannsókn og úttøku av kolvetni *uttan fyri føroysk sjóoki*, verður skattað á sama hátt sum umborð á omanfyri umrøddu skipum skrásettum uttanlands, jbr. II, B. 3, men hýra umborð á boripalli, sum verður nýttur í sambandi við rannsókn í *føroyskum sjóoki*, verður skattað sum vanlig lønarinntøka á landi. Er boripallurin hinvegin skrásettur undir FAS ella DIS, verða hýrunar skattaðar sum ávikavist veiðinntøkur, jbr. II, B. 1. ella skattafríar, jbr. II, B. 5.

Skoytast kann uppí her, at reiðari á boripalli skrásettum undir FAS, og sum verður nýttur í sambandi við rannsókn í *føroyskum sjóoki* fær ikki afturbering²⁸ av útgoldnum hýrum, men onki tykist at vera til hindurs fyri slíkari afturbering, um boripallurin verður nýttur *uttan fyri* føroyskt sjóoki.

Hetta dømi vísir, at hýran hjá einum føroyskum sjómanni umborð á boripalli ella skipi í fráländsvinnuni, kann verða skattað upp á 4 ymiskar mátar alt eftir, um skipið er skrásett í Føroyum ella uttanlands, undir FAS ella DIS ella er bareboatskrásett í Føroyum.

V Líkareglan og framskygni

Við hugtakið rættartrygd skilja vit vanligu ikki nærri allýst grundleggjandi krøv um verju av borgarum landsins móti statsvaldinum ella tí almenna.

Millum hesi krøv eru t. d., at tað, sum er líka, skal viðgerast líka. Tá talan er um skattalógarsmið, hevur hetta sostatt við sær krav um, at skattaborgarar, sum vinna inntøkur á sama hátt og/ella undir somu umstøðum, skulu rinda tað sama í inntøkuskatti (líkagrundreglan). Eitt annað av hesum krøvum er, at lóggávan skal vera so háttáð, at skattaborgararnir, áðrenn teir fara undir ávísa vinnu, skulu hava móguleika fyri at kunna rokna út, hvat teir skulu rinda í inntøkuskatti av hesum ávísa virkseml (grundreglan um framskygni).

Dømini frammanfyri vísa, at løntakarar og vinnurekandi við skattskyldu til Føroya kunnu verða sera ymist skattað, hóast talan er um inntøkur av sama

²⁸ Hetta er beinleiðis ásett í Skattalógini, § 63a, stk 1.

slag, og at inntøkurnar verða vunnar undir meinlíkum umstøðum og við meinlíkum vinnutólum o.s.fr. Somuleiðis kann vera ilt at meta um frammanundan, hvussu ein av nevndu inntøkum verður skattað, tí møguleikarnir eru so nógvir at velja ímillum. Domini vísa eisini, at tað eru tær mongu serskattaskipanirnar, sum settar eru í gildi seinastu 10 árin, ið hava elvt til henda munin. Torført er at skilja, hví hesin munur skal vera, tí stóðan sæst ikki at vera umrødd í sambandi við politisku viðgerðina av hesum lógarsmiði. Spyrjast kann, um tað er tilætlað av lógarsmiðunum, at slíkur munur skal vera. Ella um hesin munur er íkomin av berari tilvild. Vónandi eru lógarsmiðirnir ikki vilstir í einum serskattalógarfrumskógi.

Tað er mín fatan, at serskattaskipanirnar, sum eru settar í gildi í Føroyum seinnu árin, av álvara hava sett til síðis líkagrundregluna og grundregluna um framskygni innan føroyskan inntøkuskatt. Sigast kann tí, at serskattaskipanirnar hóttá rættartrygdina viðvíkjandi inntøkuskatting í Føroyum.

Birita L. Poulsen

The Faroese Ratification of the European Social Charter

Corrections to the article 2 FLR (2002)

- 1) The correct wording of note 5 is the following: "By some the two systems are referred to as the Europe of 43 members (Council of Europe) and the Europe of 15 members (EU)."
- 2) The correct wording of note 55 is the following: "Article 24 of the European Social Charter."
- 3) The correct wording of note 90 is the following: "Løgtingslóg nr. 48 frá 31. April 2001 um barsilsskipan (Faroese Act on Maternity Leave, 2001)."
- 4) The correct wording of note 101 is the following: "Løgtingslóg nr. 89 frá 4. juni 1996 um Sjúkrahúsverk (Faroese Act on Health Care, 1996)."
- 5) The correct wording of note 103 is the following: "Lov nr. 200 af 18. Maj 1960 om børns retsstilling, med senere ændringer (Danish Act applying for the Faroe Islands, on children's legal status, 1960)."
- 6) The correct wording of note 105 is the following: "Kunngerð nr. 6 frá 25. januar 1995 um gjaldsreglur á dagstovni (Faroese secondary legislation on payment for places in kindergartens)."
- 7) Correction concerning subsection 3.7.2. on Taxation provisions, first paragraph, page 49. This text is to be replaced with the following:
"2. Taxation provisions
The Faroese Parliament has called upon the Government to prepare and amend the tax law. According to the proposal, a

- married man is to be taxed less, if his wife stays at home looking for the children in stead of working outside the home.¹”
- 8) Correction concerning subsection 4.1. the text in paragraph six on page 53 is to be replaced with: “As mentioned above under Article 12 paragraph 1 all women on the Faroe Islands have a right to leave from work before and after confinement. Furthermore, all women have a right to satisfactory medical care during confinement.² Therefore, it can be held that the Faroe Islands will be in compliance with this Article.”

¹ Løgtingsins Uppskot til Samtyktar 3. Mars 2001 (Faroese Parliamentary request to the Faroese government, 2001).

² Løgtingslóg nr. 89 frá 4. Juni 1996 um Sjúkrahúsverk (Faroese Act on Health Care, 1996).

